

TWEEDE FAZE VAN DE LANDWINNING

1. Plannen om het Hazegras in te dijken

Waar lag omstreeks 1400 de grens van het ingepolderde grondgebied op de westzijde van de Zwinmonding? Het vasteland werd beschermd door een lange, boogvormige dijklijn, die reikte van de kerk van Knokke tot de dorpskom van St.-Anna-ter-Muide. Deze aarden wal was toen ongeveer 8 km lang en bestond oorspronkelijk uit de zeedijk van de Maneschijnpolder, de Noordpolder, de Vagevierspolder, de Butspolder en de polder van Volkaartsgote.

De zeewering van de genoemde vijf polders werd onder het bewind van Jan Zonder Vrees grotendeels herbouwd en verstevigd. Voortaan gingen de polderbewoners en hun velden schuil achter de Graafjansdijk. De gaping, die nog bestond tussen de Vagevierspolder en de Noordpolder, werd in 1422 door het afdammen van de Reigaarsvliet afgesloten. De Graafjansdijk kreeg vanzelfsprekend herhaalde aanvallen van noorderstormen te verduren. De gelanden van de waterschappen, onder wier bevoegdheid de genoemde weerdijk viel, moesten steeds weer beschadigde delen herstellen of bressen stoppen.

Niet alleen de zee, ook de mens zelf betekent een gevaar voor de zeeweringen. Dit laatste bleek o.a. gedurende de oorlog, die de stad Brugge voerde tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1488-90). Gans het Brugse Vrije verdedigde zich hardnekkig tegen de troepen van de Aartshertog, die vanuit oostelijk Vlaanderen vooruitdrongen. In 1489 namen deze Damme

in. Maar Brugge, dat toen onder de leiding van kapitein Joris Picavet stond, en Sluis, waar Filips van Kleef, Heer van Ravestein, het bevel voerde, hielden stand.

Door Damme in te nemen had Maximiliaan de waterweg van Sluis naar Brugge afgegrensd. Daarop gebruikten de Bruggelingen het Oud Zwin en de Hoekevaart als vaarweg, waarlangs ze trachtten voorraden van Sluis naar hun bedreigde stad te voeren. De sluis van de Watering Reigaarsvliet te Hoeke kon echter geen boten laten passeren. Toen liet J. Picavet de dijk op de oostzijde van de genoemde sluis doorsteken. Dank zij het zogenoemde 'gat van Pycavet' konden de schuiten vlugger naar Brugge varen.

Blijkbaar hebben de Bruggelingen gepoogd langs een nog kortere weg het Zwin te bereiken. Het Oud Zwin vloeiende vroeger langs de Reigaarsvliet af. De oostelijke arm van de delta was afgedamd door de zeedijk van de Noordpolder. Op die plaats werd de dijk doorgegraven. Daardoor stond de kreek weer in verbinding met het Zwin. Deze bres moet door de tussenkomst van F. van Kleef gemaakt zijn. Immers de ommeloper van de Watering Greveninge, die in 1602 door de landmeter Florens van Marissien opgesteld werd, omschrijft de vroegere opening als volgt: „ande groote guele van Reygarsvliet by t gat van mynheere van Ravestein, duerghesteken anno 1480”¹. De herinnering aan het gat van Ravestein is tientallen jaren blijven bestaan, maar het precieze jaartal, nl. 1490 kon men niet bijhouden.

F. van Kleef gaf zich over in 1492. Nadat de vrede hersteld was, maakten de bewoners van het Brugse Vrije zich klaar om de wonden van de oorlog te genezen. De aangehaalde twee bressen waren inmiddels erge dijkbreuken geworden. Het duurde tot het najaar van 1493 eer de dijkwerkers de zeeweringen weer dicht kregen². De Bodemkaart toont in de Noordpolder, ter hoogte van het gat van Ravestein, een strook overslaggrond. Het is echter niet uitgesloten dat dit laagje sedimentatie reeds bij een oudere dijkbreuk aangebracht werd.

Meer slib en zand zette zich neer op de zeeoever, van Heis tot de monding van de Reigaarsvliet. Tussen Heis en Knokke werd de duinengordel breder. De schorren van het Hazegras wonnen gedurig terrein. Terwijl de westoever gestadig naar het oosten verschoof, bleef de oostoever omzeggens ongewijzigd. Gedurende de 15de eeuw werden bij Mude, op de westzijde van het Pas, de Robbe-Moreelpolder en de Brugse Polder gewonnen. In de 15de eeuw bezat de familie van Gistel de werpgronden ten zuiden van de Reigaarsvliet. En sedert 1429 behoorde het Hazegras aan de familie de Baenst.

Blijkens de ommeloper van Mude waren in het midden van de 16de eeuw de volgende personen eigenaars van de schorren tussen de Graafjansdijk en het Pas: 1. de stad Brugge bezat de sektor vóór de Robbe-Moreel-, de Brugse en de Maneschijnpolder, groot 217 ½ G; 2. de aanwerp vóór de Noordpolder, groot 89 ½ G, behoorde aan Joris Teerlinck; de oostzijde van zijn schorreland paalde „andt slyck vanden cannale van die van Brugghe”, d.i. het Zwin; het noordeinde reikte tot aan „de groote gheule ieghens tscorre vanden Hazegarsse”, d.i. tot aan de Reigaarsvliet³.

Na de dood van P. de Baenst ging het Hazegras over naar zijn schoonzoon Willem, Heer

van Claerhout. Deze huwde een tweede keer met Johanna van Halewijn, die na het afsterven van haar echtgenoot het Hazegras erfde. Johanna van Halewijn huwde vervolgens met Joos van der Gracht. In 1545 vatte ze het plan op om een deel van haar schorren in te dijken. Toen het Brugse stadsbestuur dit vernam, stuurde het schepenen om na te gaan of de geplande inpoldering niet de verlanding van het Zwin in de hand zou werken.

Op 18 juni 1545 verschenen afgevaardigden van Brugge „up t groote scorre, liggende ande noordwestsyde vanden passe ende havene vanden Zwene totten Azegarsse toe, omme te visiterene tzelve scorre, metsghaders de afstekynghe ghedaen by ioncvrouwe Jehanne van Halewyn, weduwe van wylent joncheere Joosse van der Gracht, heere van Axele, die de meesten deel vanden scorren begheerde te bedyckene”⁴. Het schepenkollege besprak op 29 juni het verslag van zijn gezanten. Het zag geen bezwaar tegen het plan van J. van Halewijn, en besloot „haer gheen belet te doene”⁵. Toch liet de stad schilder Joos Vanderbeke een kaart tekenen van de schorren op de westzijde van het Zwin, „vanden ghebroken cleene casteele ter Sluus streckende noordwaert totten dunen ende Hazegarsse”⁶.

Terwijl de onderhandelingen om de vergunning los te krijgen aansleepten, liet J. van Halewijn haar schorreland meten. Het was in zijn geheel 839 ½ G groot. Daarvan bestonden 411 G uit strandgeulen, 'baerms' en oude dijken. Deze laatste term bedoelde misschien restjes van de in de 1404 vernielde zeewering, terwijl de term bermen verwijst naar de lichte duinenrijen, die de Oord van Knokke bedekten. De overige 428 ½ G vormden een strook schorreland, die zich 400 tot 500 m buiten de Graafjansdijk uitstrekte.

Op 13 april 1547 schonk Karel V de ge-

vraagde vergunning aan J. van Halewijn. Volgens de tekst van het oktrooi bezat de weduwe van Joris Teirlinck „int voorseyde schorre... 128 ghemeten, die haere voorsaeten langhe voor t voorseyde arrentement toebehoort hebben”⁷. Indien dit laatste waar is, dan zou Jan de Baenst bij de eeuwige verpachting van 1426 niet het gehele Hazegras gekregen hebben. Toch blijkt uit de akte van 1426 nergens dat iemand anders dan J. de Baenst rechten op het Hazegras verworven heeft. Het is echter zo, dat de oorkonde van 1547 geen enkele nadere aanwijzing aangaande het aandeel van de weduwe Teirlinck verstrekt.

Wel weten we dat de laatstgenoemde de aanwassen ten zuiden van de Reigaarsvliet bezat. Om die reden veronderstellen we dat het oktrooi van Karel V de toelating inhield om, tegelijk met het Hazegras, ook een deel van de schorren van Teirlinck te winnen. In dit geval zou de nieuwe dijk het volgende tracé gevolgd hebben: vertrekken uit de dijk van de Noordpolder; de Reigaarsvliet afdammen ca. 1 km ten oosten van Vijfhuizen; in noordwestelijke richting lopen naar de noordoosthoek van de bestaande duinen.

Keizer Karel liet de twee eigenaressen toe een deel van hun werpland in te dijken, en „euwelyck ende erfvelyck te hauden, besitten ende ghebruycken”, op voorwaarde dat ze hem als landsheer erkenden. Ze moesten namelijk een vergoeding betalen voor de grond, die ze zouden winnen: J. van Halewijn 6 d. par. per gemet, de weduwe Teirlinck 2 sch. 3 d. par. per gemet. De keizer stelde de bijdrage van de eerstgenoemde lager, omdat ze anderzijds de boven aangehaalde jaarrente van 24 pd. par. moest voldoen. De vaststelling dat de weduwe Teirlinck geen enkele penning in de jaarrente betaalde, versterkt onze veronderstelling dat de laatstgenoemde het voorland van de Noordpol-

der zou inpolderen.

Het oktrooi van 13 april 1547 bepaalde verder dat J. van Halewijn mocht „kiesen, stellen ende committeren dyckgrave, schaut, schepenen, ontfanghere ende andere officiers, omme de voorseyde dyckgagie te beleeden ende volcommen, ende die iaerelycx te onderhouden, soo dat van noode wesen sal, ende daer toe te bedwinghen die gonne die t' behooren, ende soomen in sulcke saecken ghewoonelyck is van doene... wel verstaende dat de voorseyde landen vande voorseyde schorre blyfven sullen in sulcken nateure, conditie ende servitude, ende ghelden ende contribuieren sullen in alle beden ende subventien, ghelyck andere schorre ende landen aldaer bedyckt binnen 40 iaeren errewaerts”⁸. Dit betekent ondermeer dat J. van Halewijn het recht kreeg om, volgens het reeds eeuwen bestaande waterschapsrecht, haar geplande polder tot een volwaardige watering uit te bouwen.

Het indijkingsplan van 1545 werd niet uitgevoerd. Het is misschien gestrand op onenigheid onder de twee eigenaressen. De kaart van Pieter Pourbus (1570) toont buiten de Graafjansdijk te Knokke een uitgestrekt gewest met duinen en schorren. In dit landschap tekent de schilder twee vluchtheuvels, die hij allebei 'scaperie' heet. De ene terp staat ca. 400 m ten noordwesten van de hoeve Vijfhuizen, en diende waarschijnlijk voor de schapen van deze hoeve. De andere vluchtberg bevindt zich ca. 500 m ten noordoosten van de herberg het Kalf, en werd misschien door de boer van de Vaucelleshofstede gebruikt. De afstand tussen de dijk en de twee terpen bedraagt 100 tot 200 m.

2. De westoever van het Zwin in de 15de en 16de eeuw

Hier moeten we even terugblikken op de duinvorming. Tussen Heist en Knokke lag er een rij zandheuvelds, die omstreeks 1400 het dorpje Schaarte overstoven hadden. Deze heuvelds vormden de zeeduinen, die in de loop van de 15e eeuw de noordhoek van de Papenpolder bedolven, en over de Oord van Knokke oostwaarts voortschreden. Deze zandheuvelds reikten ca. 1600 tot ten noorden van het Kalf. Onder-tussen werd het strand tussen Heist en Vijfhuizen steeds breder onder invloed van de sedimentatie.

Even ten oosten van Heist splitste zich een nieuwe rij duinen af die snel oostwaarts vorderde. Tussen deze nieuwe en de oudere zeeduinen, die we de eerste keten zullen noemen, vormde zich een langgerekte vallei, die op haar beurt door lage sikkelvormige duintjes in kleinere kommen, pannen geheten, verdeeld werd. De voornaamste waren de Grote Panne te Heist en de Brabantse Panne te Knokke. De nieuwe gordel heeft de meeste zandafzetting gekregen in de sektor tussen de genoemde twee pannen. Daar hebben de heuvelds de grootste hoogte bereikt. De tweede duinenketen bereikte vóór 1600 een punt ten noorden van de Butspolder.

Op het einde van de 16de eeuw was de Oord van Knokke, ten noorden van de Hoge Polder en van de Butspolder, door aanslibbing veel breder geworden. Over dit werpland brachten de westen- en noordwestenwinden stuifzand aan. De verstuiwing schoof in oostelijke richting over de schorren buiten de Buts- en de Vagevierspolder. Een landschap vol lage duintjes reikte op het oosteinde tot 400 m ten noordwesten van Vijfhuizen en op de zuidzijde tot dichtbij de Graafjansdijk.

Ten noordoosten van Knokke begon de tweede duinenketen zich tot een redelijke hoogte op te werken. Hier bleven de zandheuvelds lange tijd onbegroeid en kregen daarom de naam Blinkaartduinen. Deze duinen schermden een grote panne, nl. de Blinkaartpanne, van de zee af. Tussen de oudste duinenketen en de nieuwe zeeduinen waren de bodem en de hellingen van de laagten met gras en struiken begroeid. Het gewest ten noorden van de dorpskom van Knokke behield nog enige tijd de naam Knokse Schorre.

Na 1570 bood de politieke en militaire toestand zeker geen gelegenheid tot indijken langs de kusten van Noord-Vlaanderen. De bewoners beperkten zich tot het behouden van hun dijken, wanneer deze door de zee beschadigd, of door saboteurs ingestoken waren. Het Noord-Vrije kreeg het nog harder te verduren, toen Maurits van Nassau in 1604 Sluis veroverde. Het Spaanse leger richtte daarna een linie van verschan-singen op om de troepen van de Noordelijke Nederlanden te beletten verder door te stoten.

Noord en Zuid sloten in 1609 het Twaalfjarig Bestand. Dit tijdvak bracht een herop-leven van de handel en van de economie. Op beide zijden van de bestandslijn werden door-gestoken polders gedicht, en zelfs nieuwe polders gewonnen. Dit zien we op de kaart van Jakob Horenbault uit Gent. Deze kreeg in 1622 vanwege het landsbestuur opdracht om de topo-grafie van de gehele Zwinstreek vast te leggen. Uit zijn werk nemen we in dit hoofdstuk hoofd-zakelijk de gegevens, die betrekking hebben op de historische geografie van de westoever van het Zwin.

J. Horenbault tekent op zijn kaart van 1622 een nieuwe polder langs de oostzijde van de Noordpolder, en een kleinere polder langs de oostzijde van de Maneschijnpolder. Deze nieu-we indijkingen heet hij samen 'Gouverneur pol-

der⁹. De bedoelde landwinning, die op de noordoost- en de noordwestzijde tot dicht bij de oude Reigaarsvliet strekte, moet tussen 1609 en 1621 verwezenlijkt zijn. Immers het in 1622 gebouwde St.-Izabellafort staat op het noordwesteinde van de laatst ingepolderde grond.

In feite heet alleen het zuidelijke poldertje „den gouverneurs polder, deel synde van wylent het schorre van Jorys Terlynck”. De noordgrens ervan is „den crynckeldyck”. Dit nu vervallen dijkje valt nagenoeg samen met de huidige staatsgrens. Het noordelijk deel van hetgene Horenbault de Goeverneurspolder noemt, bestaat eigenlijk uit twee polders. Aan de noordzijde van de Krinkeldijk ligt de polder van „de vierenvichtich gemeten”, later de Burkelspolder genoemd. Dit poldertje had in de 17de eeuw als noordgrens „wylent een dyxkin, dat nu gheplaneert is, dienende voor eenen uuytwech”. Het noordelijkste van de drie poldertjes is „den polder van wylent dheeren Ian Godefroot ende Christoffels van Berchem”. De naam Godefrootspolder heeft zich doorgezet. Deze grond strekte „metten noortwesthende ant peerdekerchhof ende contrescherpen vant fort st. Isabelle, t groote fort”¹⁰.

Uit het bovenstaande blijkt zeker dat J. Teerlinck zijn schorren aan J. Godefroot, C. van Berchem en de genoemde Burkel verkocht heeft. Dezen zijn tot indijken overgegaan, zodra de toestand dit toeliet. Bij het bouwen van hun dijk waren ze verplicht een strookje voorland te laten liggen. Het stukje schorre tussen de zeewering van de Godefrootspolder en de Reigaarsvliet bleef dus aan Godefroot en Berchem toebehoren. Vanwaar tenslotte de naam Goeverneurspolder? Dit poldertje lag even buiten de toenmalige wallen van Sluis. Het kan niet anders of de goeverneur van Sluis had het overblijvende deel van Teerlincks schorreland bemachtigd.

Omstreeks 1600 dook langs de noordzijde van de Oord van Knokke een lange smalle plaat uit de zee op. Toen die bank in hoogte en breedte toenam, begon daar zeezand te verstuiven. De wind hoopte ook hier zandheuveld op. Ten noorden van de tweede duinenketen vormde zich een nieuwe duinenrij, die vertrok uit een punt gelegen ca. 1 km ten noordwesten van Knokke, en die gestadig naar het oosten voortsreed. Op de kaart van Horenbault reikt de derde duinenketen reeds tot voorbij de kerk van Knokke. Tussen de jongste twee heuvelrijen bleef een strook schorre liggen. Daarin vloeide de zogenoemde Zoute Kreek.

Door de laatstgenoemde aanwas had het Hazegras terrein gewonnen in zijn noordwesthoek. In de zuidoosthoek was een geul overgebleven, die later de naam Schaperijkreek aanneemt. De Reigaarsvliet bleef bestaan als oostgrens van de Hazegrasschorre, maar de monding van de genoemde kreek verschoof door de werking van de vloed, steeds verder oostwaarts. Buiten de Graafjansdijk lag een brede aanwerp op een nieuwe gelegenheid tot indijken te wachten.

3. De Oude Hazegraspolder

De kaart van Horenbault toont ons ook het bestaan van een vaarweg, van Brugge tot de Graafjansdijk ten noordoosten van Schapenbrug. De tekenaar schrijft naast het kanaaltje de woorden „naer de leghere”. Het gaat immers om de Legervaart. Deze volgde, van Brugge tot Pereboom, de Koolkerkse Vaart. Men verwijderde de overdrag van Pereboom, waar „in octobre 1621 ghedolven is tnieuwe sas ende vaert van Reygarsvliet”¹¹. Ten noorden van het sas van Pereboom werd het Oud Zwin verruimd, en ten noorden van Schapenbrug werd de kronkelende bedding van de Reigaarsvliet helemaal rechtgetrokken tot aan de Zandbaai.

Daar nam men de oostelijke tak van de vroegere delta van de Reigaarsvliet tot aan de Graafjansdijk.

Buiten de genoemde dijk, op de rechteroever van de Reigaarsvliet, werd door de Spanjaarden een grote vesting, nl. het St.-Izabella-fort opgericht. Dit fort kreeg als taak, niet alleen de westoever van het Zwin te bewaken, maar ook het noordeinde van de Legervaart te beschermen. Men bouwde midden in het fort een waterwerk, dat Horenbault noemt „nieuwe sas vande Conincklycke Majesteit zyde”. Ten noorden van het fort werd op de oever van het Zwin een kleinere vesting, het St.-Teresiafort gebouwd.

De Legervaart werd met het Izabellasas in verbinding gebracht. Dit sas hield het peil van de Legervaart van de zeegetijden afgescheiden. Buiten het Izabella-fort nam men een van de zijarmen van de Reigaarsvliet als verbinding tussen het sas en het Zwin. Deze sluisvliet mondde langs de noordwestzijde van het Teresiafort in het Zwin uit. De Spanjaarden konden, dank zij het Izabellasas, van Brugge uit ook het Teresiafort bevoorraden. De legerleiding zal zelfs gepoogd hebben om, onder de bescherming van oorlogsschepen, troepen en voorraden van over zee aan te voeren. Daarnaast was het opnieuw mogelijk om overtollig water in de Reigaarsvliet te lozen.

Zoals gezegd bouwden de Spanjaarden het Izabella-fort op de strandvlakte buiten de Graafjansdijk. Toch achtten ze het nodig om de west- en de oostflank van hun vesting tegen de vloed te beschermen. Op de zuidwesthoek van het fort verlegden ze, over een lengte van 200 m, de Graafjansdijk noordwaarts: „le Roi a fait transporter une partie de la dite digue, lorsqu'on battit le fort Isabelle l'an 1622”. Tengevolge van dit werk geraakten 4 G 250 R van het Hazegras afgezonderd¹². Zo ook werd op de zuidoosthoek

een stuk van de Graafjansdijk, d.i. van de zeedijk van de Godefrootspolder, tot tegen de flank van het fort verplaatst.

Uit de laatstgenoemde bron blijkt dat het Izabella-fort in 1622 gebouwd werd. Trouwens de kaart van Horenbault toont het pas afgewerkte Izabella-fort met zijn sas. Zoals gezegd hebben de Spanjaarden het genoemde steunpunt opgericht om landingspogingen van noordelijke troepen te breken. Het garnizoen van het Izabella-fort kon echter niet geheel de kustsector tussen hun fort en de dorpskom van Knokke bestrijken. Ook in het wijde, nauwelijks bewaakte duinlandschap ten noorden van de Graafjansdijk, moest een sterke wachtpost staan.

In 1627 bouwde de legeroverheid het St.-Paulusfort op een lage zandheuvel ten noorden van de tweede duinenketen. Aan de zuidzijde van het bedoelde heuveltje liep een zijtak van de Zoute Kreek. Deze opening werd afgedamd. Het Hazegras behoorde toen aan Anna van Claerhout, een achterkleindochter van de reeds vermelde Willem van Claerhout.

Graaf van Fontaine, bevelhebber van het Zwinfront, liet doorheen de schorren van de genoemde A. van Claerhout, Vrouw van Maldegem, een kanaaltje graven, dat moest dienen als aanvoerweg voor de nieuwe vooruitgeschovene stelling. De delvers wierpen de uitgegraven aarde op de noordzijde van de 'nieuwe riviere' om die tegen de vloed te beschermen. Zodoende vormden ze de St.-Paulusdijk, die op het oosteinde bij de noordwestbastion van het Izabella-fort aansloot.

Met het opwerpen van de Paulusdijk had Fontaine helemaal geen inpolderingswerk bedoeld, toch had hij een groot stuk van het Hazegras van de zee afgesloten. Hoe was de Paulusvaart met de Legervaart verbonden? De legeroverheid liet op de westzijde van het Izabella-

fort de in 1622 verlegde dijk weer openen. De schuiten voeren in de Reigaarsvliet tot aan de Paulusdijk, en vervolgens in de Paulusvaart tot aan het Paulusfort.

Voordat de Paulusdijk bestond, vloeide de Hazegrasschorre vanzelf naar het strand af. Het overtollige water van de duinen, voor zover het uit de pannen kon wegstromen, liep door het Hazegras naar de zee. Nadat men de Paulusdijk gebouwd had, liep het water van de nieuwe polder in de zuidoosthoek naar de Izabellasluis, en verder naar de Sluisvliet A. Aangezien de Hazegraspolder van 1627 buiten de wil van de eigenaars ontstaan was, werd hij nog lange tijd met de term schorre aangeduid.

Anna van Claerhout, gehuwd met de Markies van Lisburg, bleef kinderloos. Haar zuster Odila trouwde met Baltazar de Zuniga. Hun dochter Izabella erfde in 1636 de bezittingen van haar tante Anna, o.a. de heerlijkheid Maldegem en het Hazegras. Izabella de Zuniga was de echtgenote van Fernando de Fonseca, Markies van Tarrazona, Graaf van Ayala¹³. De Fonseca's voldeden nauwgezet de jaarlijkse rente van 24 pd. par., die ze verschuldigd waren aan de Graaf van Vlaanderen, in dit geval de Koning van Spanje.

Na enige tijd kregen de Heren van Maldegem last met de Fiskalen van de Raad van Vlaanderen. Deze begonnen namelijk eraan te twijfelen of de Fonseca's wel enig recht op de Hazegrasschorren konden doen gelden. In 1639 brachten ze de zaak voor de Private Raad. Toen kreeg Antonio de Fuertes, beheerder van de goederen van de Markies van Tarrazona, opdracht alle nodige bewijsstukken bij elkaar te zoeken. Hij deed in 1640 een gedrukte kopie maken van de akten van 1426, 1428 en 1479. Hij liet J. Prevost, ontvanger van de koninklijke domeinen het bewijs bezorgen dat zijn meester tot en met 1 oktober 1639 de jaarrente van

24 pd. par. betaald had. Daarna verzocht A. de Fuertes om ontslag van vervolging¹⁴.

De Fiskalen wensten eerst een precieze omschrijving van de betwiste schorren. In 1641 werden de landmeters Oktaviaan van Marissien, zijn zoon, en Jacques Michiels naar het Hazegras gezonden. De genoemde drie stelden in september een kaart met een begeleidende tekst op, steunend op de „twee originele cheynsbrieven” van 1426 en 1428.

De landmeters vonden op de oostzijde „t groot canael leggende tusschen dit Hazegras ende t eylant van Cadsant”, en „de cromme creke liggende in t gescheet van dat schorre ende t schorre behoorende Ian Godefroot ende Christoffel van Birchem, wylent het schorre van Iooris Tairlinck”. De Graafjansdijk vormde nog steeds de zuidgrens. Als westgrens diende een rechte lijn die, met een hoek van 88°, van het kerkhof noordwaarts strekte „duer diversche duynhillen ende pannen, alsmede duer een deel schorre tot an ofte wel duer den damme liggende nevens de zee”. Op de bedoelde lijn waren al bij een vroegere afbakening grenspalen geplant. Ten westen van de palen immers behoorde het duinenlandschap aan de Koning. Het Hazegras grensde nog steeds aan de zeeoever.

De bovenstaande alinea vraagt enige toelichting. Met de term dam bedoelden de landmeters de derde duinenketen, die in oostelijke richting al ruim 1 km voorbij de kerk van Knokke reikte. Deze duinenrij begon de vorm van een zee-wering aan te nemen. De langwerpige vlakte tussen de oude en de nieuwste zeeduinen was 300 tot 400 m breed. In die schorre hielden eb en vloed de Zoute Kreek open. Feitelijk liep de teoretische grenslijn dwars door de Brabantse Panne, de Zoute Schorre en de nieuwe zeeduinen recht naar het strand.

De drie landmeters onderscheidten in het

Hazegras vijf delen. Deel A, waarvan de beide uiteinden zeer smal waren, omvatte het zuiden, van de westgrens tot de Reigaarsvliet. De oppervlakte bedroeg 615 G, „t welke al schorre plach te wesen, maer es nu al bevarst ende bedyckt met het delven van de nieuwe riviere zydert den iaere XVIe sevenentwintich”. Het oosteinde paalde „seire smal an een wyde gracht, die licht ten westhende van het contrescarp van t fort Sinte Isabelle”. Deze gracht was de oude Reigaarsvliet. Tussen de westkant van het fort en de Reigaarsvliet lag er nog een strookje grond, dat deel uitmaakte van de schorren van J. Godefroot en C. van Berchem, en dat mede door de Paulusdijk ingepolderd was.

Op de zuidzijde hebben de landmeters gemeten tot aan de teen van de Graafjansdijk, op het oosteinde tot aan het kerkhof. De noord-oostgrens bestond uit „de nieuwe riviere”, de noordwestgrens uit „een groote streke duynen”, d.w.z. de duinen van de eerste en tweede keten. De laatstgenoemde grenslijn zag er echter eerder onduidelijk uit. De oostelijke helft van deel A, d.i. de eigenlijke Hazegraspolder, betekende „meest al goet lant”, waarin „twee hofsteden betimmert” stonden. Toch was de grond op het westeinde van de eigenlijke polder, als gevolg van de verstuiving, reeds veel in gehalte verminderd. Hier bevinden zich de thans zogenoemde Kalfduinen, ongeveer 100 G, „t welke meest al platte cleene begroeyde duynhillekens syn, daer de beesten dagelycx noch op pastureren”. De westelijke helft van deel A bestond uit „gemeene duynlant”, dat later de Magere Schorre zal heten.

De 4 G 250 R, die in 1622 van het Hazegras afgesneden geraakten, maakten het deel B uit. Het „hende dix dat verleyt was” vormde de noordzijde. De zuidzijde paalde aan de oude dijk, „die nu geheel es geplaneert ende geheel

hiertoe gemeten”. Het oosteinde strekte tot „an t voorlant ofte overwas van de geule van Reygersvliet”. De goeverneurs van het Izabellafort beschouwden het bedoelde perceel als een voorland van hun vesting, en namen het bijgevolg in gebruik. Vandaar de naam Goeverneursstuk.

Ten noordoosten van het Izabellafort lag het deel C, d.i. de Kleine Schorre, op de oostzijde van „den nieuwen sluisvliet, die strict van het fort St. Isabella naer het groot canael”. Hier vonden de landmeters ca. 50 G, „wesende daegelycx bevloeyt met de zeewateren, synde eene cromme plaetse met het fort genaemt St. Teresa opden noortwesthoeck daeropstaende ende in de selve grootte begrepen”. De zuidzijde en het oosteinde paalden aan de Reigaarsvliet, „de kroke die naest t westhende seire smal wort... crom ende draeyende”¹⁵. Op de zuidzijde van de kreek lag een strook schorre van Godefroot en Berchem, en daarachter de zeewering van de Godefrootspolder. Deze dijk beschutte gedeeltelijk de noordoosthoek van het Izabellafort. Langs het Zwin hebben de landmeters het deel C „gemeten soo verre als de groese bestreckt”.

Ten noorden van de Paulusvaart lag het deel D, nl. de Grote Schorre, die „noch dagelycx bevloeyt wort mette zeewateren”. De begroeide strook strekte tot tegen de brede kreek, die later de Schaperijkreek zal zijn. De landmeters vonden 236 G, begroeid met duin- en zoutflora. Ze rekenden de Paulusdijk bij het deel D, aangezien ze maten tot aan „de riviere, die duer dat schorre gedolven es, tot an t vallen van den houwer van de selve riviere”. De oostzijde paalde aan de Sluisvliet A en het Zwin, de noordzijde aan de zee. Op het westeinde lag al „een duynhil”. Deze behoorde bij een uitloper van de Blinkaartduinen, die naar het zuidoosten toe aangroeide.

De noordwesthoek van het Hazegras vormde

het deel E. Dit stuk werd 295 G groot bevonden, en bestond uit „een grootte panne ofte streke van een schorre, dat noch dagelycx bevoeyt wort mette zeewateren... met eenige cleene begroesde duynhillekens an de noortsyde hierinne liggende, die in deselve grootte begrepen syn, hem bestreckende tusschen twee duynen, met het fort genaemt St. Pauwels op t oosthende daer op staende ende oock in deselve mate begrepen”. De zuidzijde grensde aan „eene grootte streke meest al hooge duyns, crom ende draeyende”, de noordzijde aan „een ander streke meest hooge duyns, dewelcke paelen lanx duere jegens de zee”. Op het oosteinde strekte het deel E tot aan het strand en aan het noordwesteinde van de Paulusvaart. Op het westeinde lag „de reste van de voorschreven panne ofte schorre, t welke es behoorende syne Conincklycke Majesteit, scheidende genouch rechte up t uutwysen van het oosthende van het kerckhof”.

De drie landmeters tekenen lukraak 13 pannen in het duinenlandschap ten zuiden van de Zoute Schorre. Maar ze hebben dit deel van het Hazegras, alsook de noordelijkste, d.i. derde, duinengordel niet gemeten. Blijkbaar golden ook de bedoelde twee stroken met hoge duinen als eigendom van zijne Majesteit. Ze werden, samen met de Heiste Duinen, verpacht door de ontvanger van de Domeinen. Zonder die twee sektoren werd het Hazegras in 1641 1.200 G 61 R groot bevonden. De Fiskalen van Vlaanderen hebben zich met de door A. de Fuertes voorgelegde bewijsstukken tevreden gehouden, en de Markies van Tarrazona van vervolging vrijgesteld¹⁶.

4. De zeeeringen van Knokke in de 17de eeuw

In de eerste helft van de 17de eeuw bestond het zeefront te Knokke, gezien van west naar oost, uit de volgende sektoren: 1. de hoge duinen ten noordwesten van Knokke, die meestal een aaneensluitende zeekering vormden; 2. de Blinkaartduinen, die nog zwakke plekken vertoonden; 3. de kleinere duinen rond het Paulusfort, waar de openingen door dijkjes versterkt werden; 4. de Paulusdijk, de wallen van het Izabellafort en de zeekering van de Godefrootspolder, die bij stormweder steeds het gevaar liepen door de golven afgespoeld en doorbroken te worden.

In januari 1651 sloeg de zee een bres in „den dycq van t schorre Hazegars by t fort van St. Pauls”, die de zijtak van de Zoute Schorre afdamde. Mattheus Wouters, ontvanger van de goederen van graaf Tarrazona, gaf aan Adriaan van Sassen opdracht de dijk te herstellen. Deze liet langs de Paulusvaart een schuit zinkrijs aanbrengen, om daarmede de bodem van de bres te bezetten. Zijn dijkwerkers, geholpen door soldaten van het Izabellafort, stopten dan het gat. Daarna werd de getroffen dijksektor gekramd, d.i. met stromatten bezet. Na de winter 1651-52 moest A. van Sassen nogmaals „den cramdycq liggende by t fort van Sinte Pauwels ieghens t schorre Hazegars” bijwerken¹⁷.

Het Izabellafort diende ook als zeekering. Reeds vóór het sluiten van het Verdrag van Munster knaagden de golven aan de buitenwerken van het fort, en na 1648 lieten de legeroverheden de vesting vervallen. Zulks bracht mede dat de zeekering op het oosteinde van de Hazegraspolder in een gevaarlijke toestand begon te verkeren. De eigenaar, graaf Tarrazona, zag zich verplicht in te grijpen, wilde hij

zijn polder tegen het zeewater beveiligen. Hij bouwde, van de Graafjansdijk tot de Paulusdijk, over de noordwesthoek van het Izabellafort heen een nieuwe dijk. Maar in de zuidoosthoek legde hij een goot, waarlangs zijn polder kon afwateren. Dit werk moet ca. 1650 verricht zijn¹⁸.

Vanaf 1648 verviel de Legervaart tot een kanaaltje voor plaatselijk gebruik. Aangezien de militairen het Izabellasas niet meer gebruikten, werd het afgeschaft en gedempt. Men loste dus geen water meer doorheen het fort. Hier moeten we dan even handelen over de afwatering van de streek achter de Graafjansdijk. Het grootste deel van dit gewest viel onder het beheer van : 1. de Watering Eiesluis, die te Heist uitwaterde; 2. de Watering Reigaarsvliet, die ten noorden van Hoeke uitwaterde.

De Eiesluis vormde vanaf haar ontstaan een knelpunt voor haar waterschap. Reeds in 1288 trachtte de Watering Eiesluis opnieuw bij Reigaarsvliet aan te sluiten. De aangestelde scheidsrechters raadden aan „die slus die leghet te Heis vorseit... verblent ende ute te doene, ende te waterne in die havene te Reinghervliete waert, al daer ment nuttelixt mach doen, onghescaet den ambochte, dat ute watert te Reinghervliete, ende t water te ledene, ende waterganghe ende zidelinghen te lecghene”¹⁹. De voorgestelde watergangen en dijken werden niet aangelegd. Als gevolg daarvan bleef de Eiesluis en haar waterschap bestaan.

Gedurende de volgende drie eeuwen had de Watering Eiesluis het lastig om haar zeesluis vrij van zand en slib te houden. Na verscheidene pogingen bereikten de gelanden van Eiesluis tenslotte een akkoord met de Blankenbergse Watering. Vanaf 1517 mochten ze een deel van hun water naar de sluis van Blankenberge aflaten²⁰. Daarna duurde het nog anderhalve eeuw vooraleer de Watering Eiesluis,

door de tussenkomst van het Vrije, de vergunning verkreeg om een eigene afvoerweg doorheen het grondgebied van andere waterschappen aan te leggen. Dit werk bestond uit twee delen : 1. een nieuwe hoofdwatergang graven, die moest uitmonden in het Zwin naast het Izabellafort; 2. op dit eindpunt een nieuwe uitwateringssluis bouwen.

De Izabellavaart begint te St.-Pieters-op-de-Dijk in de buurt van Ten Poele. Daar werd de bestaande ader langs de Groene Weg, en te Zuienkerke en te Uitkerke de Lange Watergang verbreed. Dit graafwerk werd in 1650 uitgevoerd²¹. In hetzelfde jaar bouwde het waterschap de nieuwe sluis op de oostzijde van de Hazegraspolder, op de westzijde van het vervallene Izabellafort. Dit blijkt uit het pachtcontract aangaande het oostelijkste perceel van de Hazegraspolder, dat op 8 oktober 1650 afgesloten werd. Het noemt immers als oostgrens : „den dycq ende nieuwe sas ieghens de contrescherpen van t groote fort Sint Isabelle”.

Het graven van de Izabellavaart van Ten Poele tot de Evendijk, en het bouwen van de tweede Izabellasluis kostten de gelanden van Eiesluis zoveel geld, dat ze eerst weer op adem moesten komen. In 1656 werkten ze verder aan de Izabellavaart. Van de Evendijk tot de Kijfader werd dwars door velden en weiden een nieuw kanaal gegraven. De Izabellavaart volgt te Heist verder de bedding van de Kijfader, de Markvliet en de Knokse Watergang tot aan de grens Heist-Knokke²².

Ten oosten van die grens werd de Knokse Watergang over een afstand van 1.800 m verbreed. Verder dolf men, door het 6de, 5de, 3de en 2de Reig tot aan de Grote Keuvel, een nieuwe watergang. Bij dit werk verloor de Keuvelhoeve 2 G grond. De Izabellavaart volgt een bestaande ader tussen het 4de en 5de Vo, maar in het 3de, 2de en 9de Vo is hij nieuwgegraven

tot in het Nieuwland. Vanhieruit volgt hij de bedding van de in 1622 gegravene Legervaart en de buitengracht van het Izabellafort totaan de sluis. Buiten de sluis werd de nieuwe watergang met de Sluisvliet A in verbinding gebracht. Vanaf 1657 waterde Eiesluis ten oosten van Vijfhuizen in het Zwin, en werd de oude Eiesluis te Heist afgeschaft. Ook de omliggende waterschappen mochten voortaan langs de Izabellasluis B hun overtollig water lozen.

In het najaar van 1664 hebben hevige stormen gewoed. Op 8 oktober brak de dijk op de noordoosthoek van de Hazegraspolder, „daer door het groote Haesegars geinondeert lach”. Pieter Puys uit Sluis kon weldra het gat dichtten. Tien dagen later sloeg een storm een grote bres even ten zuiden van de eerste breuk. Het nieuwe gat was 25 voet diep onder de dijkkruin en 60 voet breed. M. Wouters ontbood dadelijk landmeter Jan Roelof. Deze raadde aan het diepe wiel niet te vullen, maar binnen de oude dijk „een vyndelyck ofte dyck op het vaste landt” te leggen.

Roelof bepaalde zijn geplande dijk als volgt : 1 voet hoger dan de bestaande dijk, 6 voet breed op de kruin : „beharnassen met twee voeten dicke vette aerde... deckende met schorre cloetelyngen van vyf duymen dicke”; bezetten met vlechtwerk. P. Puys aanvaardde dit werk op 25 oktober. Door de bouw van het achterwaartse dijkje verloor de Hazegraspolder in 1664 1 G grond. Er is op 6 december 1665 in de buurt van de nieuwe Izabellasluis nog een kleinere dijkbreuk voorgevallen²³.

Gedurende de winter 1675-76 tastten felle noordwesterstromen hevig de Vlaamse kust aan. Schepenen van het Vrije werden op 27 februari 1676 naar het strand van Knokke geroepen, om te zien naar de duinengordel, „de welcke een luttel beghonst te vervlieghe, ende alsdan teenemael door de see gheemporteert is

gheweest”. De Blinkaartduinen waren in een sektor van ca. 1 km „teenemael plat ende soo effen alsof daer noynt gheene duyn ghestaan en hadde... soo dat het water van de see, als die ten hooghsten is, is loopende tot teghen de landduynen, de welcke zyn staende binnen het landt”. De golven gingen dus zo erg tekeer, dat het zeewater tot in de pannen van de Knokse Schorre stroomde.

De schepenen vonden aan de zuidkant van het Paulusfort een „dyckscken dweers door een creke”. Indien dit „dyckxken, dat ten hooghsten dangereux is, ende noodsaeckelyck moet verhooght ende verdickt worden”, niet vlug hersteld werd, dan zou de zee in de Hazegraspolder binnenbreken. De noordzijde van het fort was met een dijkje versterkt. De schepenen zagen dat dit dijkje „met brocken beghint af te spoelen”.

Het probleem bestond voor de zoveelste keer daaruit : wie is verantwoordelijk voor het herstel van de beschadigde duinen en dijken ? De schepenen stuurden het rapport van hun bevindingen naar de Watering van Volkaartsgote. Dit waterschap antwoordde op 4 maart dat zijn gronden „bevryt syn teghen toervloyen met soodaenighen dyck dat, alwaert schoon dat alle de voorseyde duynen deure spoelden, ende dat de zee daer ieghens quaeme, den selven dyck ten uuytersten bestant is omme alle tempeesten van de zee te resisteren”.

Met dit antwoord duidde Volkaartsgote op een voornaam principe van het waterschapsrecht : iedere watering moet haar eigen zeekering onderhouden. Het Vrije vroeg toen de sluismeesters van Volkaartsgote te dagvaarden „alle deghone die sy systemeren verobligeert te wesen, tsy als ghelande of anderssins, tot het repareren ofte onderhouden vande duyne”. Het bestuur van Volkaartsgote verwees naar de eigenaar van de Hazegraspolder en van de Ma-

gere Schorre, nl. de Graaf van Monterey, die gehuwd was met Agnes de Fonseca, de enige dochter van Markies Tarrazona.

Hendrik de la Porte, ontvanger van de Graaf, antwoordde op 21 maart 1676 aan het schepenkollege van het Vrije: 1. de weggespoelde duinen liggen in de domeinen van de Koning, „die ze iaerlicx is verpachtende”; het onderhoud van deze sektor van de zeewering behoort bijgevolg aan het landsbestuur; 2. het dijkje op de noordzijde van het Paulusfort en het dijkje ten zuiden van het fort moeten zeker verhoogd en verbreed worden om de Hazegraspolder te beschermen; H. de la Porte wil dit werk samen met Volkaartsgote verrichten, „mits by elck daerin contribuerende naer proportie van beneficie daer uut te ghenieten”²⁴. Heeft Monterey zijn zeewering geheel alleen hersteld of heeft hij de gelanden van Volkaartsgote kunnen ertoe verplichten een bijdrage te leveren?

De noordelijke konterscharpen van het Izabellafort dienden meer en meer als zeewering naarmate het westeinde van de dijk van de Godefrootspolder wegspoelde. In 1679 werd het reeds lang verlatene fort helemaal geplaneerd. De noordelijke en oostelijk contrescarpen werden omgevormd tot een zeedijk, die het plein van het vroegere fort en tevens de achterliggende Watering van Greveninge beschermde. De overheden gaven het terrein van de vesting terug aan de toenmalige eigenaar, nl. schepen Veranneman. Deze verpachtte het half geplaneerde terrein aan een landbouwer²⁵.

5. De Izabellasluis van de Watering Eiesluis

Op 26 januari 1682 woedde een echt tempeest, dat o.a. de Izabellasluis B in groot gevaar bracht. De storm joeg de golven over de rijsbarm op de oostzijde van de Sluisvliet A. Vlak

naast de sluis werd de achterliggende dijk uitgespoeld. Het zoute water kon niet door de bres weer naar de zee vloeien. Ook durfden de sluismeesters, omwille van het stormachtige weder, niet de sluis openen. De boeren van de Hazegraspolder behielpen zich door in hun dijk een 'coupure' te maken. Maar het ergste was wel dat de noordwesthoek van het sluisgebouw dreigde in te storten.

De Heer van Lechem en Louis Wynckelman, sluismeesters van Eiesluis, deden voor zover ze konden, de diepe bres naast de Izabellasluis opvullen, en de coupure weer sluiten. Op 5 februari meldde Lechem aan het Vrije „dat het gat, ghestopt byde sluyse van Eyensluys, wederom was inghesoncken”. Hij hoopte de bres weldra opnieuw te kunnen dichtten. Hij vreesde immers dat de sluis door de komende springvloed zou uitgespoeld worden²⁶.

Op de oostkant van de sluisvliet was de zeewering door menselijk ingrijpen in verval geraakt. Schepen Veranneman had het Izabellafort verpacht aan een landbouwer, die het terrein tot akkergrond wilde omvormen. Toen het Vrije vernam dat hij ook de zeedijk aftakelde, werd Veranneman op 25 februari aangemaand zijn pachter te verbieden „met den ploegh te ryden door den dyck, voor desen ghedient hebbende voor contrescharpe van het groot fort van Isabelle”. De vroegere contrescarp moest weer met zoden bezet worden, „op dat het zee-water, de aerde weghnemende, daerdeure gheen gat ofte braeke en doe”²⁷.

Het tempeest van 26 januari 1682 had in vele sectoren de dijken en de duinen afgebroken. Overal stonden de getroffen waterschappen voor zware opgaven. Opnieuw verhieven ze hun stem om te eisen dat de verdediging van het zeefront „ten coste vande generaliteyt” zou geschieden. Toen besloot het Vrije een kaart te maken, waarop alle zwakke plekken in de dijk-

ken en de duinen moesten voorkomen²⁶. De Watering Eiesluis liet landmeter Jan Lobbrecht twee kaarten tekenen: 1. van haar zeevering tussen Heist en Blankenberge; 2. van haar uitwateringssluis bij Vijfhuizen.

De tekening van Lobbrecht is vermoedelijk het enige document, dat de situatie van de Izabellasluis B en haar omgeving weergeeft. Het past dan ook dat we hier nader op de gegevens van de kaart ingaan. De vier hoeken waren stevig gemetst, maar uit de tekening blijkt niet duidelijk of ook de zijwanden uit steen bestonden. Men ziet drie sluisdeuren met elk twee vleugels. Er was een 'zoute', d.i. zeevaartse deur, en twee 'versche' deuren. Het sluiswachtershuis stond op de noordwesthoek. Op de westzijde van de sluisvliet lag de oostdijk van de Hazegraspolder. Spijtig genoeg tekent Lobbrecht niet de situatie op de oostzijde.

Buiten de sluis liep de sluisvliet in noord-oostelijke richting naar het Zwin. Het waterschap had van het begin af aan de berm op beide oevers van de sluisvliet met rijswerk bezet. Op de westoever was de rijsbarm 50 tot 60 m lang. De stormwind had op 26 januari de golven zo hoog in de sluisvliet opgestuwd, dat ze een uitweg zochten over de westelijke rijsbarm. Daarachter spoelden ze de aarden dijk over een lengte van 75 voet en een diepte van 15 voet uit. Verder toont Lobbrecht de plaats waar men de coupure in de inlaagdijk van 1664 gemaakt had. Tenslotte ziet men nog de Paulusdijk en de Paulusvaart, waarvan het oosteinde sedert 1664 opgegeven was²⁰.

Wie moest de dijkbreuk naast de Izabellasluis herstellen? De dijk behoorde aan de eigenaar van de Hazegraspolder, nl. de Graaf van Monterey, en de rijsbarm aan de Watering Eiesluis. We vermoeden dat de twee eigenaars tenslotte de handen in elkaar geslagen hebben. In 1683 schouwden schepenen van het Vrije nog-

maals de zeeveringen. Ze vonden zwakke plekken rond het Izabella- en het Paulusfort. Het dijkje ten zuiden van het laatstgenoemde fort moest „verhooght ende verswaert worden, totten langhde van ontrent sessendertigh a veertigh roeden, opden vormen en manieren, soo het selve inden middel alreede begost is”.

In de zeeduinen ten westen van het Paulusfort, die in 1676 erg door de vloed aangetast waren, zagen de schepenen in 1683 „twee oprillen ofte plaetsen, alwaer men met waeghens en peerden traverseert naer het stranghe, de welcke gaetten sullen moeten toegheleyt ende verhooght worden met aerde, ende daer theinden beplant met alme”³⁰. De bedoelde wegels vormden de noordelijke uitlopers van een weg, die van de Kalfmolen door de Blinkaartduinen naar de Zoute Schorre liep.

Veranneman en zijn pachter toonden zich niet haastig om de aanmaning van het Vrije van 25 februari 1682 op te volgen. Toch waren ze verplicht om in 1683 een gat in de zeedijk van het Izabellafort met „een halve naene” te dichten. Dit halfcirkelvormige dijkje werd in de winter 1684-85 gedeeltelijk weggeschuurd. Het Vrije ontbood sluismeesters van Eiesluis, Reigaarsvliet en Greveninge, de voornaamste drie wateringen, die langs de Izabellasluis uitwaterden. Ze zouden inderdaad de meeste schade lijden, indien de zee over het fort heen in de achterliggende polders binnendrong.

De ontboden afgevaardigden verklaarden dat het onderhoud van de bedreigde zeevering niet hun taak uitmaakte. Het terrein waarop het Izabellafort stond, was in 1622 genomen uit grond buiten de Graafjansdijk. Dit perceel behoorde in 1685 aan de erfgenamen Veranneman. Sedert 1622 betaalde het Vrije aan de eigenaars een jaarlijkse vergoeding van 26 pd. gr. Niet alleen lag het terrein van de vesting buiten de dijk, het had ook nooit watergeschot

betaald. Het besluit van het betoog was dat de erfgenamen Veranneman „schuldigh syn hun selven teghen de zee te defenderen... ghelyck sy voor desen noch ghedaen hebben”.

Toen het Vrije contact met de eigenaars zocht, bleek dat de bewuste gronden onder-tussen „syn ten cavel ghevallen aen Jwe Oliveira de Reulx”. De nieuwe eigenares schreef op 6 juli 1685 dat het onderhoud van de dijken van het Izabellafort haar „in het minste niet aengaet, en veel min het bevryden van inundatie vande landen daer achter gheleghen”, en dat het terrein van het fort wel onder het be-heer van de Watering Greveninge viel.

Inderdaad een deel van de Graafjansdijk werd in 1622 in de zuidelijke contrescarp van het Izabellafort opgenomen. Deze contrescarp en de zuidelijke hoofdwal werden in 1679 geplaneerd. Vanaf dit ogenblik ging Greveninge in deze sektor schuil achter de noordelijke contrescarp die tot zeedijk omgevormd was. Als gevolg daarvan kon Jw. de Reulx verklaren dat haar grond onder het beheer van de Watering Greveninge viel. Ze toonde zich wel bereid om haar geschot aan het waterschap te betalen, aangezien de gronden van het fort weer „te lan-de en tot cultuerynghe gebrocht syn”.

De schepenen van het Vrije zagen zich geplaatst voor een moeilijk geval. Op 7 juli velden ze een kompromisvonnis: Jw. de Reulx en Greveninge herstellen samen de zeedijk van het fort. In dit geval mag het waterschap het hele vestingsterrein in zijn corpus opnemen, en moet Jw. de Reulx haar geschot betalen, „tenwaere dat die vande voornoemde wateringhe liever hadden op te maecken ende toe te trecken den graef Iansdyck”³¹. Met die laatste zin bedoelde het schepenkollege, dat Greveninge de twee vleugels van de Graafjansdijk, die in 1622 ver-legd waren, weer met elkaar zou verbinden. We weten niet welke maatregel in 1685 genomen is.

Het is onwaarschijnlijk dat het genoemde water-schap de Graafjansdijk weer dichtgemaakt heeft.

6. Het Hazegras omstreeks 1700

De voorgaande paragrafen tonen aan hoe het Hazegras van de familie de Baenst overging naar de familie van Halewijn, heren van Maldegem. Daarna volgde de familie van Claerhout. Lamoraal van Claerhout had geen mannelijke afstammelingen. Eerst erfde zijn oudste dochter Anna zijn bezittingen, en in 1636 zijn kleindochter Izabella, die de dochter van Baltazar de Zuniga en Odila van Claerhout was. Izabella de Zuniga huwde met Fernando de Fonseca, markies van Tarrazona, graaf van Ayala. Agnes de Fonseca y Zuniga volgde in 1648 haar ouders op. Ze huwde met Juan Domingo de Haro y Guzman, graaf van Monterey. De omvangrijke erfenis van de familie Claerhout is dus vanaf 1636 in de handen van Spaanse edellieden geweest.

De Monterey's verbleven veelal in Spanje. Ze stelden hun uitgebreide feodale en allodiale bezittingen onder het toezicht van intendant Antonio Sotello. Naast deze fungeerde J.B. Vleys als ontvanger van de goederen. Deze kreeg in 1691 het gehele Hazegras in pacht. Een deel ervan onderverhuurde hij in 1706 aan Jacques Raes. Agnes de Fonseca stierf kinderloos op 10 mei 1710. Philippe Emmanuel, prins van Croy en Solre, een ver familielid van de Claerhouts, eiste de nalatenschap van de overledene gravin Monterey op. Na enige betwisting werd de Hertog van Croy erkend als 'hoir feodael' van alle leengoederen van Agnes de Fonseca; we vermelden hier o.a. de heerlijk-heden Maldegem, Assebroek, Uitkerke, Meetkerke, Pittem en Koolskamp.

Volgens de wetten van het Brugse Vrije erfde Croy ook het onroerend allodiaal bezit van

de Claerhouts. Maar art. 30 van het Deelboek van het Vrije bepaalde dat 5/8 van het roerend goed aan de weduwnaar toekwam, en art. 17 beschouwde niet ingedijkte schorren als roerend goed. De meting van 1641 onderscheidde in het Hazegras vijf delen. Als onroerend goed gingen de Hazegraspolder en het Goeverneurstuk volledig naar Croy over. De overige drie stukken bestonden uit schorreland gemeen met de zee. Hier erfde Monterey 5/8 en Croy 3/8.

De pacht van Vleys liep op 1 oktober 1712 teneinde. Tegelijk legde hij zijn ambt van ontvanger van de Monterey's neer. In die functie werd hij opgevolgd door Charles Joets, advocaat te Brugge. Sotello bleef intendant van Monterey. Joets, Clemens van Assel en Gerart Meyers namen gezamenlijk op 1 oktober 1712, voor een termijn van 9 jaar, de Grote Schorre buiten de Paulusdijk in gebruik. Een van de voorwaarden luidde dat de pachters hun schorreland op hun kosten en hun riziko mochten indijken.

De drie deelgenoten wilden wel inpolderen, indien ze na afloop van hun pachttermijn de nieuwe polder nog 12 jaar mochten uitbaten. Toen onderhandelde Joets met de Hertog van Croy en met Sotello. Hij kreeg op 16 september 1713 de toelating tot indijken mits de volgende voorwaarden: de drie partners pachten het ingepolderde stuk, na 1 oktober 1721, nog 12 jaar tegen 6 gulden per gemet per jaar; de eigenaars betalen de onkosten van het oktrooi³².

In het begin van 1714 maakte Joets aan het Vrije bekend dat hij van plan was 600 G van de Hazegrasschorren in te dijken. Hij wenste voor zijn geplande polder: 1. 'octroy gratis'; 2. gedurende 25 jaar vrijstelling van alle belastingen, van leveringen aan militairen, ja zelfs van de tiendebelasting. Na de bedoelde 25 jaar zouden de nieuwe gronden even goed hun las-

ten betalen zoals de andere in het Brugse Vrije.

Het Vrije deelde op 4 maart 1714 mede aan de Raad van Vlaanderen, dat het de voorwaarden van Joets fel overdreven vond. Ze konden instemmen met het volgende: 1. vrijstelling gedurende zes jaar; 2. de helft van de lasten gedurende de volgende drie jaar. Ook meende het schepenkollege dat men de nieuwe gronden niet kon vrijstellen van het tienderecht. Op 17 mei stuurde de Raad van Vlaanderen een brief naar de Raad van de Domeinen en de Financiën, waarin hij het standpunt van het Brugse Vrije steunde.

Ondertussen dook een nieuwe kandidaat-indijker op. Frans Vlesghe uit Maldegem kwam voor de dag met het verhaal dat de Koning de schorren buiten de Paulusdijk in 1630 aan Markies Tarrazona geschonken had, maar dat deze aanwas feitelijk aan de Koning toebehoorde. Vlesghe wilde dit werpland voor 5.000 gulden kopen. Mits een jaarlijkse erkenning van 200 gulden zou hij de bedoelde schorren indijken, indien zijn nieuwe polder gedurende 25 jaar van belasting vrijgesteld werd³³.

Toen zocht Joets de voornaamste documenten samen om daarmee te bewijzen dat het Hazegras, met een oppervlakte van 1.200 G, zeker aan de erfgenamen van de Claerhouts toebehoorde. Hij bezorgde de Raad van Financiën een kopie van de oorkonde van 1428 en van het oktrooi van 1547. In dit oktrooi lezen de raadsheren dat Johanna van Halewijn in 1547 de vergunning gekregen had om 839 G 180 R in te dijken. Hoe kon Joets dan beweren dat het Hazegras 1.200 G omvatte? De la Villette, prokureur van de Raad van Vlaanderen, en Servati, raadsheer van de financiën, zonden op 16 juli 1714 de landmeters Frans Verplancke en Jacques Lotins uit om de ligging en de oppervlakte van het Hazegras nauwkeurig op te nemen. Dezen hebben hun kaart

op 15 oktober 1714 gepubliceerd.

Hun werk werd voor een deel vergemakkelijkt door het feit dat ze de kaart van 1641 als vertrekpunt konden nemen, en hun bevindingen met die van Marissien en Michiels vergelijken. Gemakshalve lieten Verplancke en Lotins de grenzen van de onderdelen, die hun voorgangers in het Hazegras onderscheiden hadden, ongewijzigd. De Hazegraspolder bleek in 1714 610 G groot te zijn, maar het Goeverneurstuk „eene partye saylant”, bleef 4 G 250 R. De landmeters namen 8 G als oppervlakte voor de Paulusvaart en zijn oevers.

In zijn zuidoosthoek had het Hazegras sedert 1641 een strook grond verloren. De oorzaak van dit verlies lag in het feit dat de Plaat op haar westzijde terrein aangewonnen had. Daardoor was de stroming verplicht naar het westen toe ruimte te zoeken en een strook van het Hazegras af te knagen. Het Tereziafort was half weggespoeld. De Kleine Schorre ten oosten van de Sluisvliet A was in 1714 nog slechts 39 G groot. De landmeters noemen de Reigaarsvliet „alsnu naerby gheheel toegeslyckt”. Het streepje schorreland tussen de Reigaarsvliet en de dijk van Godefrootspolder heet nog steeds „schorre van madame de Gistelle”.

Op het strand vlak vóór de Paulusdijk had zich gedurende de 17de eeuw een lichte duinenrij ontwikkeld, die omstreeks 1700 tot 1,5 km ten zuidoosten van het Paulusfort reikte. Door de uitbreiding van deze duintjes was de Schaperijkreek nog korter geworden. In opdracht van Servati en de la Villette plantten Verplancke en Lotins paaltjes op de noordgrens van de oude schorren, die tussen de Paulusdijk en de Schaperijkreek lagen, en die Marissien en Michiels 236 G groot bevonden hadden.

Ten noorden van de Schaperijkreek begon het aangewassene werpland al boven de gewone vloed en te steken en te begroeien. In dit

landschap vormde de Hazegraskreek de belangrijkste strandgeul. Deze sektor heette in 1714 „een groote buyckende plaetse aangewassen schorre, groot als per mate, soo verre tselve begroest is”, 393 G. Joets en zijn partners pachtten deze 393 G en de bovengenoemde 236 G, die samen de Grote Schorre heetten. Maar zoals boven gezegd hadden de landmeters opdracht gekregen hetgene sedert 1641 aangewassen was afzonderlijk te houden. De Fisikalen betwistten immers aan de erfgenamen van Agnes de Fonseca het eigendomsrecht op de genoemde 393 G.

Op de buitenrand van de bedoelde jonge schorren lag er in 1714 een smalle strook slyck: „een groote cromme drayende streke slyckachtighen ende sandighen gront jegens t' groot canael ofte guele, voor alsnoch onbegroest”, groot 141 G. Marissien en Michiels hadden in 1641 het heuvelachtig gewest tussen de Magere Schorre en de Zoute Schorre niet gemeten, omdat deze sektor als een deel van de domeinen van de Koning beschouwd werd. Trouwens de intendanten van de opeenvolgende eigenaars protesteerden niet tegen het feit dat de Domeinen de Knokse Duinen verpachtten. Verplancke en Lotins vonden daar in 1714 291 G duinen en pannen.

Sedert 1641 was de derde duinenketen ten noorden van de Zoute Schorre in oostelijke richting gevorderd. De strandruimte ten noorden van het Paulusfort won in breedte. Ook hier namen de duinen in omvang toe. In de Zoute Schorre vorderde de aanslibbing. In 1714 bedroeg de afstand tussen de oostpunt van de derde keten en de duinen vóór het Paulusfort nog slechts ca. 500 m. Verplancke en Lotins heten de Zoute Schorre „een lange cromme buyckende partye schorre, tusschen beede groote duynen, die benoorden een deel syn vervloghen”, groot 261 G.

In de loop van de 17de eeuw was de Paardemarktbank alsmear dichter bij de noordzijde van de aangroeiende Grote Schorre genaderd. Tussen beide zandplaten werd het Zwin zo eng, dat de rivier gedwongen was een nieuwe bedding te zoeken. Een hevige stormvloed heeft de Paardemarkt halverwege doorgebroken, en zodoende het Zwin een rechtstreekse uitweg naar de zee bezorgd.

Op de kaart van 1714 is de doorbraak van het Zwin een voldongen feit, en ligt het afgescheurde deel van de Paardemarkt dicht bij de Grote Schorre en de monding van de Zoute Kreek. Tussen het bedoelde stuk van de Paardemarkt en het vasteland vloeit de oude bedding van het eigenlijke Zwin, die voortaan de Paardemarktkreek heet. De jongste aanwinst bij het Knokse grondgebied heet in 1714 „Peerde marct, den welcken opt' leegh water drooghe licht, ende som begint te begroesen, daer op wassende zeesalade". De twee landmeters hebben de Paardemarkt en de zeeduinen ten noorden van de Zoute Kreek niet gemeten. Zonder deze twee delen was het Hazegras in 1714 1983 ½ G groot³⁴.

Dank zij de kaart van Verplancke en Lotins en de bijhorende legende beschikte de Raad van Vlaanderen over een nauwkeurige omschrijving van de betwiste gronden. De raadsleden stonden voor een moeilijk geval. Enerzijds konden ze aan de Hertog van Croy zijn eigendomsrecht op de Hazegraspolder niet meer ontzeggen. Maar anderzijds betwistten de Fiskalen aan de erfgenamen van de Gravin van Monterey het recht op de sedert 1641 aangewassen schorren. Daarnaast hadden de Domeinen reeds vele jaren de noordwesthoek van het Hazegras ingepalmd.

Toen de Spaanse Nederlanden in 1715 naar Oostenrijk overgingen, geraakte de zaak van het Hazegras op de achtergrond. Monterey

maakte van die toestand gebruik om zich van het Hazegras te ontdoen. Op 2 maart 1716 verkocht zijn intendant A. Sotello aan Charles Joets en Pieter van Overloop tegen 1148 pd. gr. het deel, dat Monterey in het Hazegras bezat, nl. de 5/8 van de duinen en de schorren buiten de Hazegraspolder³⁵.

Ondertussen was de pacht van Raes in 1715 ten einde gelopen. Toen hij zag dat Joets waarlijk in zijn indijkingsplan zou slagen, schreef hij op 13 juli 1716 naar het Landsbestuur dat de Koning te Knokke 3.000 G aanwas in eigendom bezat, en dat deze gronden ten onrechte verpacht werden, eerst door Vleys, vervolgens door Joets. In een brief aan de Raad van Domeinen wees Raes erop dat hij als aanbrenger recht had op een derde van het aangebrachte goed. Maar evenals Vlesghe is hij van een kale reis thuisgekomen³⁶.

7. Het proces tegen de erfgenamen Monterey

Philippe Emmanuel van Croy, erfgenaam van wijlen gravin Monterey, werd in 1717 opgevolgd door zijn zoon Alexander Emmanuel. Deze besloot het Hazegras te verkopen. In 1718 publiceerde hij de lijst van de percelen. Toen Jaspar Delcampo, ontvanger van de Domeinen, lucht kreeg van de voorgenomen verkoop, maakte hij aanspraak op het Hazegras. In juli liet hij plakbrieven uithangen, waarbij hij alle pachters van de schorren en duinen tussen Sluis en Blankenberge beval hun pacht van de laatste vier jaren binnen veertien dagen aan hem te betalen.

A. Sotello, die verder de belangen van de erfgenamen Monterey behartigde, protesteerde op 23 juli bij Delcampo. Hij schreef naar de Raad van Vlaanderen dat zijn opdrachtgevers „ende hunne voorsaeten, van over ontrent de 400 jaeren tot de leste jaerschare, syn gheweest

in paisible possessie van te ghebruycken, verpachten ende geven in admodiatie de gheheele schorre Haesegras, gheleghen ter prochie van Cnocke". Het protest van Sotello haalde niets uit. De Fiskalen bleven op hun standpunt dat alle buitendijkse gronden aan Zijn Majesteit toebehoorden. Om hun eis kracht bij te zetten spanden ze een proces tegen de erfgenamen Monterey in.

Daarop verzamelde de verwerende partij al het beschikbare materiaal om haar recht te bewijzen. Ze verwees vooreerst naar de akte van Philips de Goede, die in 1428 voor eeuwig het Hazegras aan Jan de Baenst en zijn nazaten verpachtte. Als grenzen werden toen gesteld: de Reigaarsvliet, de Graafjansdijk, de kerk van Knokke en het water van de zee. De verweerders haalden ook het oktrooi van 1547 aan, waarbij Karel V aan Johanna van Halewijn de toelating gaf om het Hazegras in te dijken.

De eisende partij kwam in juli 1719 met de volgende argumenten voor de dag:

1. „Dat den verweerdere het ghebruyck van het questieus schorre niet anders en heeft, als ten titel van cheynse, ende vervolgens dat de Majesteit van het selve altydt behauden heeft het directum dominium”.

2. „Dat hem by den selven titel niet voorder en is toeghestaen als d'extentie dieder aldan was”, d.w.z. op het ogenblik van de „uuytghevinghe in cheyns”; dat het Hazegras in 1547 839 ½ G bleek te omvatten, en in 1714 1.983 ½ G.

3. Het arrentement van 1428 betrof „un schor non dicqué”. Welnu het Hazegras is „ten jaere 1627 ten seer grooten deele bedyckt gheweest ten coste vande Majesteit int maeken vande vaert tusschen t'fort Isabelle ende t'fort van Ste Paul”. De verweerders kunnen geen aanspraak maken op grond die zichzelf niet ingedijkt hebben.

4. Besluit: het Hazegras is merkelyk groter geworden sinds de vercijsing van 1428; het is redelyk dat de verweerders niet alleen van het gehele Hazegras afstand doen, maar ook „ten minsten grooteren cheyns naer proportie vande meerdere weerde souden moeten betaelen”.

In oktober beantwoordden J. Joets en zijn advocaat de beweringen van de Fiskalen:

1. De discussie gaat niet over het dominium directum, maar over het feit dat het Hazegras in 1428 „in perpetuelen cheynse ghearrenteert is gheworden”. Wat meer is, Maximiliaan van Oostenrijk bevestigde in 1479 Paul de Baenst in het bezit van de betwiste schorren. En toen in 1639 opnieuw een betwisting aangaande het Hazegras ontstond, moest de Raad van Vlaanderen het recht van de toenmalige eigenaar erkennen.

2. Welke de oppervlakte van het Hazegras ook was in 1428 of in 1547, het blijft vaststaan dat de oorkonde van 1428 als noordgrens alleen het water van de zee aanduidde. Alle grond die sedertdien aangewassen is, behoort aan de eigenaar van het Hazegras.

3. Het is waar dat de Koning in 1627 de Paulusdijk opgeworpen heeft. Maar dit werk was bedoeld om de Paulusvaart te kunnen aanleggen, niet om schorreland te winnen. De Koning heeft, zonder de toestemming van de bezitters, een aantal gemeten grond uit het Hazegras genomen om het Teresiafort, het Paulusfort, de Paulusdijk en de Paulusvaart aan te leggen.

4. Besluit: de eisen van de tegenpartij houden absoluut geen steek. In het Hazegras behoort er geen voet grond aan de Koning.

Beide partijen argumenteerden verder heen en weer. Tenslotte concentreerde de discussie zich rond de kwestie van de oppervlakte van het Hazegras. De eisende partij moest immers wel toegeven dat het betwiste gebied aan de

erfgenamen Monterey toebehoorde, maar ze wenste toch dat de verweerders bewezen dat ze het later aangewassene deel werkelijk in gebruik hadden. Daarop legde Sotello pachtcontracten van de laatste jaren voor. De Raad van Vlaanderen deed eindelijk uitspraak in 1722: de nazaten van J. de Baenst bezitten het Hazegras³⁷. Maar ondertussen was het plan van Joets, van Assel en Meyers om de schorren buiten de Paulusdijk te winnen in duigen gevallen.

8. De Zeeweringen van Knokke in de 18de eeuw

De zee spoelde altijd voort tegen de verschillende zeeweringen tussen Knokke en het Zwin. In de winter 1718-19 vergoedde het Vrije 9 pd. 3 sch. 8 gr. aan Joris van Hemschote, hoofdman van Knokke, die „den dyck liggende by het fort van st. Pauwels” deed herstellen³⁸. De rekening precizeert niet of het gaat om het dijkje ten noorden of ten zuiden van het fort.

Het St.-Izabella- en het St.-Pauwelsfort behoorden sedert het verdrag van 1718 bij Noord-Nederland. De gouverneur van Sluis liet de wallen van het Izabellafort verder slechten, en nam de gronden in gebruik. De gevolgen van dit ingrijpen bleven niet uit. In de winter 1720-21 spoelde de zee over het afgeplatte terrein. Daar de meeste dijken van de achterpolders al lang afgevoerd waren, liep het zeewater tot bij de Vancelleshofstede, waar het „heeft ghestaen twee voeten hooghe boven opden messinck”. Tot 2 km achter de Graafjansdijk stonden „alle de groote waterganghen, grachten ende gheleeden” boordevol.

Het Vrije stuurde op 8 januari 1721 schepen Frans Keinjaert en landmeter Pieter Nollet naar het bedreigde gebied. Deze laatste stelde dadelijk een uitvoerig en deskundig rapport op.

P. Nollet begon zijn inspektietocht „op den zeedyck aen het fort van Isabelle, alwaer bevonden hebbende, dat door die van Sluys de glessievande conterscherpe³⁹ van het selve fort (die voor desen ghedient heeft voor zeedyck) gans plat gheplaneert is, ende ghebrocht is tot zaeylant, waer door in dezen laetste storme ende hooghe vloeden het zeewaeter in vele diversche plaetsen daer over is ghelopen ende putten syn ghespoelt”.

De landmeter oordeelde het nodig „ter dier plaetse te maecken eene slingher kaeye⁴⁰ ter langhde van hondert en vyfentseventigh roeden, sluytende de selve aende vervallen sluyse vande waterynghe van Eyensluys, de voornoomde kaeye hoogh boven het mey landt vyf voeten”. Dit noorddijkje met ca. 670 m lengte en ca. 1,25 m hoogte zou beginnen bij de vervallene Izabellasluis B, en in een wijde boog geheel het terrein van het geplaneerde fort omvademmen.

Het korte stuk zeedijk op het oosteinde van de Hazegraspolder had omzeggens geen schade geleden. Erger was het gesteld met „den zeedyck, ghenaeamt den Schapersdyck, beginnende van het fort van Isabelle ende eyndighende aen het fort van St. Pauwels”. Nollet zag dat „van aende voornoomde sluyse tot de Schaepstalle, bewoont by Maryn van Haelsinghe⁴¹, ter distantie van twee hondert roeden, het zeewaeter in vele diversche plaetsen heeft overghelopen, ende eenighe putten ghemaelt heeft”. Hij vond het raadzaam „op de voornoomde distantie te stellen een kleyn kaptjen van twee a drye voeten hooghe”.

De landmeter volgde verder de Schapersdijk: „van de selve schaepstalle tot aen het fort van St. Pauwels, ter langhde van vier hondert acht en tseventigh roeden, wort bevonden de selve te dienen voor eene conyne warande, ende ghevolghentlycken gans doorboort ende uutgeholt

is, door welck inconvenient in twee diversche plaetsen groote doorbraecke is ghebeurt, t'saemen ter breedte van tweendertigh roeden, het noorderste van diere ter diepte van acht voeten dooreen, niet sonder groot peryckel van met de eerste opcommende stormen de achtergheleghen landen te enunderen". Hij raadde aan de twee gaten „met vette aerde te doen opvullen, ten minsten vier voeten dooreen hooghe boven het meylandt".

Toen Nollet het St.-Pauwelsfort bereikte, vond hij „de conterscharpen gheplaneert ende afghevoert, ter langhde van achtenvyftigh roeden, hebbende de zee aldaer in vele diversche plaetsen overgheloopen ende een gat ghescheurt van twee roeden wydt". Hier ging het ongetwijfeld om een kleine bres in de St.-Paulusdijk op de zuidoosthoek van het fort, want de landmeter beschouwde de breuk als een gevaar voor de Hazegraspolder. Er moest een „craeydycxken" van drie voet hoog gelegd worden.

De landmeter liep van het St.-Paulusfort „zuytwaert door een panne, ghenaeamt het Soutte... langhst een vervallen slinghercaeye... tot aende duynen, waer jehens sy is sluytende". Dit is het dijkje, dat de Hazegraspolder van de Zoute Kreek afsloot, en dat ook in 1676 schade opgelopen had. Het was nodig deze lichte zeewering „te verhooghen vyf voeten boven het meylandt".

Tenslotte wandelde Nollet tot „een eynde duyns van het peerde gat, synde gans afghecapelt ende doorghespoelt". Deze kleine duinenrij vormde zich toen even ten noordoosten van het St.-Paulusfort, op de plaats waar de Paarde-marktkreek in de Zoute Kreek overging. De landmeter raadde aan „aldaer ses à acht voeren sinckrys te doen planten tot het vanghen van het vliegende zant, waer door den voornoomden duyn sal kommen aen te wassen"⁴².

We weten niet in hoever de betrokkene dien-

sten de raadgevingen van landmeter Nollet opgevolgd hebben. De bedoelde zeeweringen liepen steeds het gevaar door de vloed afgespoeld of gebroken te worden. Op 27 februari 1736 sloeg een stormvloed op de Vlaamse kust. De getroffene waterschappen verwittigden onmiddellijk het bestuur van het Vrije. Sluismeester Focquedey meldde „dat ontrent het fort van ste. Pauwel ende eenighe andere plaetsen, door het groot tempeest, de zee was doorghebroken, ende het schorre Haesegars ende eenighe andere landen dar dorre waeren beschaedight". Hij had al ingegrepen door de bressen voorlopig te stoppen⁴³.

Maelstaf maakte een kaart van het Hazegras. Hij tekent drie kleine bressen in de helling van het St.-Paulusfort, en „eene groote couppure alwaer de zee ten desen jaere doorgebroken is in den Stelledyck". De laatstgenoemde dijkbreuk lag 200 m ten westen van de St.-Bernaart redoute. De landmeter ontdekte even ten oosten van het fortje „neghen cleene braecxkens in den selven dyck". Hij bekeek ook de Graafjansdijk, in de buurt van het Izabellafort. Hij vond die „gans overgevloeyt"⁴⁴.

De beschadigde plekken werden in zekere mate bijgewerkt. Maar wat hielp het de weerdijken te herstellen, indien men deze steeds maar door knaagdieren liet ondermijnen. Het Vrije dat het probleem al lang van die zijde bekeek, besprak op 5 juli 1736 „de groote schaede ende ruine, die veroorsaect wiert in de dycken ontrent het fort van ste Isabelle door de pypen vande conynen, die aldaer in groote quantiteyt bevonden worden". Het schepenkollage zou trachten de toelating tot jagen te verkrijgen⁴⁵.

Focquedey zag met bezorgdheid de volgende winter naderen. Hij vroeg op 28 augustus dringend het herstel „vande dycken ontrent het fort Isabelle, de doorbraecke der zee vanden

aencommenden wintersaysoene schier inevitabel is". Een vroege najaarsstorm bewees op 22 september „het swaer peryckel van doorbraecke ontrent het fort van st. Pauwels... het zeewaeter door het onstuymigh weder ende noordtschen wint soo hooghe is gheresen, dat het schier heeft ghestaen tot op de cruyne van het dyckken onlanx ontrent het voorseyde fort ghemaect"⁴⁶.

Begin oktober gaf het Vrije opdracht aan landmeter Dherbe het herstellen van de dijken rond het Paulus- en Izabellafort aan te besteden. Wanneer deze werken voltooid zijn, dan zal, zo merkt het resolutieboek op, „alleenelick gheexponeert blyven het schorre Haesegars competerende aenden heere prince van Croy, hetwelcke met het ruineren vande conynen hun onthoudende inden dyck loopende lanckxt de ste. Pauwels vaert oock van inundatie soude connen worden bevrydt". Aangezien het verlorene moeite was de St.-Paulusdijk te versterken, zou het Vrije eerst aandringen op „de totale destructie vande conynen"⁴⁷.

Het kostte het bestuur van het Vrije 344 pd. 3 sch. 8 gr. om te „repareren de schaede geschiet op den Graefjans dyck aen tfort van Isabelle door de zeewaeteren ten jaere 1736, mitsgaders verhooghen van diere ingevolge de bestedinghe"⁴⁸. Waarschijnlijk werden korte tijd daarna ook de andere beschadigde sectoren op voldoende wijze verzekerd. Er is in elk geval gedurende de eerstvolgende jaren geen noemenswaardige schade aan de zeeweringen ten oosten van Knokke gebeurd.

9. Het probleem van de afwatering

Omstreeks 1700 verliep de afwatering van de noordelijke parochies zeer gunstig doorheen de Izabellasluis B te Knokke en de Zwarte Sluis te Hoeke. Beide afwateringspunten vloeiden langs

een kanaaltje in het Zwin uit, het eerste in het Hazegras, het tweede te Mude. De Spaanse Successieoorlog kwam deze goede gang van zaken erg verstoren. De Fransen drongen tot in het Noord-Vrije door, waar ze de vroegere Spaanse linie bezetten. In 1703 veroverden de Nederlanders deze verschansingen. In juni 1704 vernielden ze de deuren van de Izabellasluis A⁴⁹, zodat het zeewater het land overstroomde. Nadat de Fransen naar het zuiden teruggedrongen waren, werd de vernielde sluis dichtgegooid. De Watering Eiesluis was van haar uitwateringsweg beroofd.

De bronnen zijn het niet eens aangaande de datum van het vermelde sabotagewerk. J. Drubbele noemt het jaar 1702⁵⁰, enkele kaarten 1704, P. Nollet 1705. De parochierekening van Heist geeft duidelijk juni 1704 op. Wat meer is, in september 1704 trachtten de sluismeesters van Eiesluis de toelating te bekomen om hun overtollig water doorheen de Blankenbergse Dijk naar de sluis van de Blankenbergse Watering te richten. Deze poging lukte niet onmiddellijk⁵¹.

Aangezien ondertussen de sluisvliet van de Zwarte Sluis begon te verslibben, werkte de afwatering van het Noord-Vrije zeer slecht in de winter 1704-05. In het voorjaar van 1705 onderhandelde het Vrije met de gouverneur van Sluis over het probleem van de moeilijke afwatering. De Staten van Nederland stemden erin toe om het getroffen gebied te helpen door in 1705 naast het St.-Donaasfort een nieuwe uitwateringssluis in te richten. Spijtig genoeg bouwden ze die sluis met een drempel, die twee voet hoger lag dan die van de Zwarte Sluis⁵². Tengevolge daarvan konden duizende gemeten grond nooit voldoende afwateren.

In sommige jaren leden de boeren grote schade. Het Vrije vergoedde in 1712 een som van 125 pd. gr. aan de parochie Heist, bestemd

voor de jaren 1708 en 1709 „ter causen vande inundatie van zee waeteren als andere, door het utbrecken vande sluyse”⁵³. Toen in 1721 zelfs in de meimaand „het hemels water” op de velden bleef staan, spraken de getroffene parochies de landmeters J. Lobbrecht en F. Verplancke aan. Deze zochten in de buurt van het Izabellafort een plaats „convenierende tot afleeden van de waeteren”⁵⁴. Ze konden geen oplossing vinden, waarschijnlijk omdat hun gepland uitwateringspunt binnen het toenmalige Nederlandse gebied lag.

Tenslotte gaven de schepenen van het Vrije aan P. Nollet de opdracht om de moeilijke afwatering te bestuderen en op kaart te stellen. Deze beëindigde op 10 april 1724 zijn „caerte figurative vande geleghentheyde der zeeluisen, soo oude als nieuwe, dienende tot het suveren van de waeters der wateringen van Eyensluys, groot Reygers-vliet, Greveninge ende ander contribuerende polders ende wateringen, mitsgaeders de landen genaemt het Haezegras ende de Duynschote”⁵⁵.

Nollet tekent drie sluizen : de vernielde Izabellasluis B, de Zwarte Sluis, en de „nieuwe sluyse int fort van St. Donaes, geleyt ten jaere 1705”. Deze laatste werd door de verenigde waterschappen gebouwd op de oostzijde van het fort⁵⁶. Op de kaart van Nollet zien we verder de buis, waarlangs de Hazegraspolder en de Duinschoten hun water naar de Izabellavaart richtten. In de Cantelmolinie lagen buizen, waardoor het water van de landen ten oosten van de linie afvloeide.

De landmeter toont „de plaets waer geprojecteert wordt het leggen van een nieuwe zee-sluyse, van acht voeten dag, onder het conter-scarp van het geruineert Fort Isabelle”. Deze geplande sluis zou een opening van ca. 2,25 m hebben, en gebouwd worden in de zeedijk op de noerdzijde van het fort. Men zou van de

Platerij, in de oostelijke binnengracht van het fort, totaan de nieuwe sluis, een nieuwe watergang graven. Dit betekende dat de Izabellavaart niet meer op de westzijde, maar op de oostzijde van het Izabellafort zou liggen. Verder diende men buiten de geplande sluis alleen de half verslibde Sluisvliet A te ruimen tot in het Zwin.

Nollet gaf tenslotte nog het volgende oordeel : thans worden sedert enkele jaren ongeveer 20.000 G grond overstroomd tot groot nadeel van de betrokkene eigenaars en pachters; maar „met het leggen van de nieuwe sluyse, de waeteren van de voorschreven wateringen zullen absolutelyck gelost worden”⁵⁷.

De schepenen van het Vrije namen het plan van Nollet ter studie. Ondertussen drong de Watering Reigaarsvliet erop aan dat een nieuwe uitwateringsweg zou geschapen worden. De sluismeesters vroegen in april 1726 aan het schepenkollege wat het Landsbestuur geantwoord had op hun vraag „omme met gherustighheit te moghen legghen eene buyse ontrent het fort St. Issabelle”. Het Vrije zou de goeverneur raadplegen⁵⁸. Toen het Noorden in 1726 opnieuw door „de hemelsche waeteren” overstroomd werd, zodat het Vrije een groot verlies aan belastingsinkomsten onderging⁵⁹, verzochten de schepenen Nollet zijn plan van 1724 te hernemen.

De kaart van Nollet van 1726 komt in grote trekken overeen met die van 1724. Hij projekteert zijn nieuwe sluis nog steeds op dezelfde plaats, maar wil ze een voet breder maken. Bij de vernielde Izabellasluis A staat als commentaar : „door de ghealierde doen sprynghen ten jaere 1705, openynghe ofte dagh ghehad hebbende tot twyntigh voet breedt” (ca. 5,5 m). Over de Zwarte Sluis schrijft Nollet : „bestaende in twee coockers, ider van negen voet dagh in de brede, dus t’samen achtien voeten openynghe” (ca. 5 m).

Het kommentaar bij de 'nieuwe zeesluyse' naast het Donaasfort, die gebouwd werd om die van 1705 te vervangen, is niet minder interessant. Voordien waterden ca. 33.000 G uit langs de Izabellasluis A en de Zwarte Sluis, die samen een opening van 38 voet hadden. Nu moet al die grond langs de nieuwe zeesluis in het Donaasfort afvloeien, waar de drempel 4 ½ duim hoger ligt dan die van de Zwarte Sluis: „dus is deselve sluyse van cleen effect”. Iedere winter staan ongeveer 20.000 G onder water⁶⁰. Het mooie plan van Nollet werd niet uitgevoerd. De enige hulp die het Vrije verstrekke, bestond daarin dat de onbruikbare velden van belasting vrijgesteld werden.

Het schepenkollege schonk aan de parochie Heist 35 pd. gr. „remissie vande innondatie soete waeteren”, gebeurd in 1735⁶¹. In 1738 en 1739 leden Knokke en de omliggende gemeenten grote schade in hun veldvruchten „door den abundanten regen”⁶². Nadat de wateringen Eie-luis en Reigaarsvliet zich in 1735 weer verenigd hadden om hun gemeenschappelijke problemen beter te kunnen oplossen, oefenden ze gedurig druk uit op het bestuur van het Vrije. Tenslotte vroegen de schepenen op 11 december 1739 een kopie van alle dokumenten, die nodig waren „tot het erstellen de sluyse aen het fort van Isabelle, ende voordere suatie voor de landen vande gheunierde waeterynghen van Eyensluys ende Reygarsvliet”⁶³.

Doch de boeren van het Noord-Vrije zagen de jaren voorbijgaan zonder dat hun velden van het overtollige water verlost werden. Toen kwam er een oplossing vanuit een onverwachte hoek. In die tijd begon het Zwin te Sluis te verlanden, bij zoverre dat de Sluizenaren het plan opvatten om een deel van het Pas in te dijken. De afwatering van de geplande polder eiste vanzelfsprekend een sluis. Het Brugse Vrije maakte van de gelegenheid gebruik om

met Sluis te onderhandelen over het probleem van de overstroomde gronden.

Afgevaardigden van de Staten-Generaal en van het Vrije sloten op 9 mei 1753 een akkoord, waarbij de wateringen op de west- en de oostzijde van het Zwin hun water naar de geprojecteerde Passluis mochten richten. Het Vrije had een sluis met vier kokers gewenst. Tenslotte bouwde men er in 1755 een met drie kokers. De drempel lag 2 voet en 4 duim lager dan de Zwarte Sluis. Langs de Passluis waterden voortaan 40.800 gemeten grond uit⁶⁴.

10. Nieuwe plannen om de Hazegrasschorren in te dijken

Na de mislukking van Joets en zijn deelgenoten won het schorreveld buiten de Paulusdijk aan omvang. Op de oostzijde ervan liet de stroming weinig of geen terreinwinst toe, maar op de noordwestzijde evolueerde de toestand veel gunstiger. Op de strandvlakte ten noorden van het Paulusfort groeide de sedimentatie. Tegelijk breidde de derde duinenketen zich in oostelijke richting uit. Deze overstoof geleidelijk de sektor waar de Zoute Kreek en de Paardemarktkreek samen in de zee uitmondde. Zodra de vloed niet meer van het noordwesten de laatstgenoemde geul binnenkwam, begon deze vlug vol te slibben.

Zoals gezegd in paragraaf 6 kocht P. van Overloop in 1716 de helft van het aandeel dat de Graaf van Monterey in de Hazegrasschorren bezat, d.w.z. de helft van 5/8, of 5/16. In het midden van de 18de eeuw reikte het rijpe voorland buiten de Paulusdijk reeds tot meer dan 1 km ten noordoosten van de Stelle. Pieter van Overloop, bewaarder van de munt te Brugge, wenste een groot deel van zijn genoemde eigendom in te polderen. Hij kon ook zijn deelgenoten warm maken voor zijn indijkingplan. In

1755 sprak hij een deskundige op het gebied van inpolderingswerk aan, nl. de landmeter J. Laureins.

Eerst wandelde Laureins over de bewuste schorren om de rijpheid ervan te onderzoeken, en om na te gaan hoe „verre als het selve soude kunnen ende dienen bedyckt te worden”. Verplancke en Lötins hadden in 1714 buiten de Paulusdijk ruim 600 G begroeide schorre gevonden. Maar bij het bouwen van een dijk was men steeds verplicht een behoorlijke strook voorland te lagen liggen. Zo begrijpen we waarom Laureins in 1755, hoewel het bedoelde werpland sedert 1714 aangewassen was, slechts ca. 500 G rijpe schorre binnen zijn dijk wilde nemen.

We mogen hier zeker niet nalaten erop te wijzen dat Laureins de Paulusvaart als de zuidgrens van de Hazegrasschorren genomen heeft, en bijgevolg de Paulusdijk bij de gemene eigendom van P. van Overloop, Joets en Croy rekende. De genoemde dijk was in 1627 door de Spaanse legeroverheid aangelegd. Na het Verdrag van Munster zag het landsbestuur niet meer naar de Paulusdijk om. Deze scheen een niemandsland geworden te zijn, ook omdat de eigenaar van de Hazegraspolder, de zojuist genoemde Hertog van Croy, geen aanspraak maakte op de dijk.

Laureins bekeek aandachtig de situatie van de krekken, die het werpland ten noorden van de Paulusdijk dooraderden. De „bijna toegeslickte Reyarsvliet creke” vormde nog altijd de zuidoostgrens van het Hazegras. „De creke genaemt den sluysvliet”, waarlangs voordien Eie-sluis, Reigaarsvliet, Greveninge en andere wateringen afvloeiden, was sedert het vernielen van de Izabellasluis B gedeeltelijk toegeslibd. De monding behield nog een breedte van 5 R en een diepte van 10 voet.

Ongeveer 300 m ten noordwesten van de

Sluisvliet vloeiende de Krinkelkreek. Deze begon dichtbij de Stelle B en mondde even ten noorden van „de restanten van 't fort van St. Therese” in het Zwin uit. De stroming knaagde aan het vervallene fort, maar liet toch even ten noorden ervan een slijkbank bezinken. Dit laatste feit en de vele bochten in de Krinkelkreek bevorderden de verlanding van de waterloop. De monding was 5 R breed en 11 voet diep.

De Schaperijkreek vormde nog steeds een flinke strandgeul, die ongeveer 400 m ten noorden van de Stelle B van west naar oost door de schorre liep. Maar de lichte duinenrij, die zich in de 17de eeuw vóór de Paulusdijk vormde, had de genoemde kreek reeds een heel eind ingekort. Lauwereins beschouwde de Schaperijkreek als de geschiktste waterloop om na de indijking als sluisvliet te dienen, omdat ze rechtlijniger, dieper en zuiverder dan de andere krekken was, en omdat ze een groter 'achterwater', d.i. stroomgebied, bezat. Een nadeel was wel dat een slijkbank de monding modderig maakte. De mond had een breedte van 5 R en een diepte van 12 voet.

De Nieuwe Kreek of Hazegraskreek was een lange, brede geul met talrijke bochten en vele zijaders. Ze begon even ten noorden van het St.-Bernaartfort en mondde ongeveer 700 m ten noorden van de Schaperijkreek in het Zwin uit. De monding was 15 R breed en 11 voet diep. Op beide zijden van de monding lagen reeds met zeesalade begroeide banken, die de stroming in de kreek verzwakten. De bedoelde platen groeiden in oostelijke richting aan. Trouwens alle banken, die in de laatste jaren op de westoever van het Zwin opgedoken waren, veroorzaakten, zo bemerkte Laureins, „eene onwederstuttelycke afsmalynghe der vaste kanten van het eylant van Catsant”.

De Paardemarktkreek vormde in 1755 de

noordelijkste strandgeul van de Hazegrasschorren. Langs haar noordzijde lag „het resterende deel van dit schorre, van oude tijden genaemt de peerdemart”. Op de kaart van 1714 strekte de genoemde kreek nog tot in de Zoute Kreek. Sedertdien had de duinverstuiving de Paardemarktkreek op het westeinde afgesloten. Dit feit bevorderde de verlanding van de geul. Op de Paardemarktkreek liepen weinig zijaders. De monding was 14 R breed en 7 voet diep.

Nadat Laureins ook de bodem van de Hazegrasschorren aandachtig onderzocht had, vond hij het zeker de moeite waard om het bedoelde terrein in te polderen, te meer omdat het sedert 1714 flink aangewassen was. Zelfs de Paardemarkt, die in 1641 nog „eene langen en wyden slyckbanck” vormde, droeg al heelwat zeesalade. Maar de landmeter vond de genoemde plaat „soodanigh overvloghen van het sant, dat men nauwelycx eenighe suyvere slyckplaetten en rencontreert”. Dit zand werd meestendeels aangebracht door de westenwinden.

Immers op de vlug breder wordende strandvlakte ten noorden van het Paulusfort breidde het duinenlandschap zich vlug uit. De zee-duinen langs de noordzijde van de Zoute Kreek waren in oostelijke richting aangegroeid. Belangrijker was echter dat, sedert 1714, een nieuwe rij zandheuveld begon zich van de derde duinenketen af te splitsen. Deze nieuwe zee-duinen reikten in 1755 reeds bijna even ver naar het oosten als de oudere. Tussen de twee rijen bleef een strandgeul open. De smalle schorre langs deze kreek heette voortaan de Kleine Vlakte.

Alles wees er op dat ook de Paardemarkt gereed lag om geleidelijk van het westen uit overstoven te worden. Laureins bekeek daarna het oosteinde van de genoemde bank. Daar zag hij nog wat slib, maar ook dit was al met zand vermengd. Volgens de plaatselijke bewoners

werd dit zand aangebracht door de noord-oostenwinden, die in de laatste jaren de duinen van Kadzand erg afgebroken hadden.

Alleen in de zuidoosthoek leed het Hazegras, zoals in 1714, nog enig landverlies, „veroorzaeckt door eenen notablen aangewassen banck, bestaen met zee sala, daerjehens over ligghende int midden der Sluyssche geule”. Hier gaat het om de Plaat, die in breedte en hoogte gewonnen had, en reeds de naam Grote Plaat verdiende. Door dit alles verschoof de bedding van het Zwin iets naar het westen. Toch kon de stroming niet beletten dat er vóór de monding van de Reigaarsvliet, op de zuidoostzijde van de Grote Plaat, een nieuwe slijkbank opdook.

Daarna stak Laureins de ligging van zijn geplande dijk uit. Hij nam het peilrechte deel van de Paulusdijk als basis. Zo kon hij gemakkelijk „uyten swede”, d.i. met een hoek van 90 graden meten. De dijk vertrok uit de zeedijk van de Godefrootspolder en liep doorheen de oude Reigaarsvliet tot „inde restanten van 't fort van St. Therese”. Een deel van het voorland van de laatstgenoemde polder viel dus binnen de geplande polder. Ten noorden van het genoemde fort, waar de zee aan de oever knaagde, moest de dijk 20 R van het Zwin afblijven.

Ten noorden van de Schaperijkreek zwenkte de dijk naar het noordwesten af om de slijkbanken tussen de monding van de genoemde en de Hazegraskreek te vermijden. Verder boog de dijk naar het westen af. Zodoende maakte hij geen scherpe hoeken, die aan sterke vloed blootgesteld waren. De grote slijkbank tussen de monding van de Hazegraskreek en van de Paardemarktkreek bleef buiten de dijk. Verder westelijk mocht de nieuwe zeevering tamelijk dicht bij de Paardemarktkreek liggen. Vervolgens keerde de dijk naar het zuidwesten en bereikte de Paulusdijk in de buurt van het Bernaartfort. „Eene keten van considerable duy-

nen liggende t'eynden St. Pauls vaert" kon het westeinde van de geplande dijk beschermen.

Toen de landmeter navroeg hoe hoog hij zijn dijk moest bouwen, vernam hij dat de golven bij hevige noordwestenwind hoog opliepen, maar toch niet over de Paulusdijk vloeiden, tenzij „een weynig vlucht water, aengeset door cappelende baeren, gedreven over de cruyne van diere jegens voor aenden dorpel der deure vande stelle". Hij koos een vlakke plek op de oever van de Schaperijkreek uit. Daar mat hij 8 voet 1 duim (ca. 2,25 m) verschil in hoogte tussen de schorrebodem en de kruin van de Paulusdijk.

Laureins zag twee redenen om de kruin van zijn dijk 1 voet 5 duim hoger dan die van de Paulusdijk te leggen: 1. de aarde van een nieuw gebouwde dijk bezinkt, hoe goed die ook wordt aangestampt; 2. sedert het Pas te Sluis afgedamd was, zwol de vloed ietwat hoger op in het Zwin; de opkomende golven konden immers niet meer tot in het Lapscheurse Gat uitvloeien.

Vervolgens schetst Laureins het profiel van zijn dijk. Hij nam een breedte van 14 voet voor het eigenlijke 'corpus'. Het dijklichaam moest achteraan 11 voet, doch vooraan slechts 10 ½ voet hoog zijn. De landmeter wilde immers beletten dat het regenwater de eerder steile binnenhelling zou afspoelen. De buitenhelling of 'teen' zou namelijk 52 ½ voet breed zijn. Een lange helling ving immers beter de golven op. De totale breedte van de geplande dijk bedroeg 5 R 7 ½ voet (22,5 m).

Op de binnenzijde liet Laureins een berm van 7 voet liggen. Langs de binnenberm voorzag hij een dijk- of bermsloot met de volgende afmetingen: 6 voet diepte; 6 voet breedte onderaan; 14 voet bovenaan. Een dijkgracht dient immers om het water van de afgedamde kreek en van de nieuw te graven perceelsgrachten af

te voeren. De aarde uit de dijksloot wordt in de dijk verwerkt⁶⁵. De overige grond zou „uyt het voorlant gedolven worden". Tussen de teen en de dijkputten moest een buitenberm van 5 R blijven staan. Deze maatregel beschermde de dijkteen tegen uitspoeling.

De nieuwe polder zou bij geen enkel achterliggend waterschap aansluiten. Laureins wilde het overtollige water met een buis onder zijn dijk rechtstreeks naar de zee afleiden. Hij voorzag een eiken buis met een lengte van 86 voet en een opening van 2 vierkante voet, met een schuif op de landzijde en „eene vallende deure al den cant vande zee". De valdeur moest zodanig gebouwd worden, dat ze door de opkomende vloed gesloten, en door het wegstromende verse water geopend werd. De landmeter bestemde de monding van de Schaperijkreek als uitwateringspunt, maar hij vreesde dat de slijkbanken ter plaats weldra de afvoer zouden belemmeren. Daarom raadde hij aan in een van de andere kreek een tweede buis te leggen.

De totale lengte van de nieuwe zeewering werd op 1075 R geschat. De geplande dijk zou een oppervlakte van ongeveer 20 G innemen. Dit terrein moest eerst met de ploeg of met de spade losgemaakt worden⁶⁶, opdat „de opgesmackte ende opgevoerde aerde daerdoor gevouglyck ende seker in malcander soude versincken". Door dit voorbereidend werk werd „het doordryngen ofte suygen der zeewaeteren" belet. Een tuin, d.i. een omheining bestaande uit staken en gevlochten rijshout, moest op het uiteinde van de dijkteen gepland worden. Zulke tuin beschermde de vers aangelegde buitenhelling tegen afspoeling.

Laureins schatte dat hij per lopende roede 35 „schachten aerde" nodig had⁶⁷; 4 2/7 schacht, zou uit de dijkgracht gehaald worden 30 5/7 uit het voorland. De geschatte hoeveelheid aarde gold wel voor de sektoren, waar de

dijk over het gewone schorreveld zou lopen. Maar op de zuideinden lag het terrein tengevolge van de zandverstuiving hoger. Daarom voorzag de landmeter in het totaal slechts 33.325 schachten.

Aangezien verreweg het grootste deel van de aarde buitendijks zou uitgedolven worden, zouden daar grote putten ontstaan. Tussen die dijkputten moest er om de 10 R een berm met 4 voet breedte blijven staan. Deze strookjes grond gaven doorgang aan de kruiwagens, die de aarde zouden aanbrengen. Op het westeinde van de dijk, tegenaan de Paulusdijk, moest over een afstand van 20 R eerst het zand weggenomen worden om de dijk een vastere basis te verschaffen. Zoals het de gewoonte was, zou de deklaag van „de thé ende cruyne” bestaan uit „vette cloeten van acht duimen cubicmade”.

Laureins wist goed dat het afdammen van een kreek niet alleen maar grond, maar ook bijzonder materiaal vereiste. Bij het sluiten van de vier krekken zou hij 25 wagenvrachten „sleght fin hoy” gebruiken. Dit hooi werd met de gestorte aarde vermengd en belette dat de opkomende vloed de in opbouw zijnde dam wegspoelde. Gedurende het afdammen moest het gevaar voor doorbraak door middel van rijbermen en schanswerken bezworen worden, en na de afdamming de teen van de dam met stromatten belegd worden.

Tenslotte schonk de landmeter aandacht aan de regeling van het werk. Hij stelde 35 ploegen aardewerkers voorop. Daartoe moesten 250 mannen aangeworven worden, die onder de leiding van een directeur en 4 toezichters vijf maanden zouden werken. Lauwereins beschouwde april als de geschiktste maand om het werk te beginnen. Hij achtte het volgende werkgerief nodig: 250 kruiwagens voor het dagelijkse gebruik; 50 kruiwagens om de gebrokene te vervangen; 1.500 planken van 10 ½ voet om

het rijden met de kruiwagens te vergemakkelijken. Het gehele dijkwerk zou aan P. van Overloop en zijn deelgenoten 58.963 gulden kosten.

Het deskundig opgestelde plan van Laureins zou de eigenaars van de Hazegrasschorren toelaten een groot aantal gemeten werpland in goede landbouwgrond om te zetten. Toen keek P. van Overloop uit bij welk landsbestuur hij een toelating tot indijken moest aanvragen. De bewuste grond lag immers in het gebied, dat de Spaanse Nederlanden in 1715 aan de Staten-Generaal van Noord-Nederland moesten afstaan. Maar de Nederlanders hadden het bedoelde terrein eerst in 1751 officieel in bezit genomen, door het Paulusfort te bezetten. In feite hadden de Staten-Generaal in 1715 de westoever van het Zwin opgeëist om aan hun vesting Sluis een veilig voorland te bezorgen.

P. van Overloop begon te denken dat zijn indijking de verdediging van Sluis zou bevorderen. Ook wilde hij de belangen van de Oostenrijkse keizer niet benadeligen door op een of andere manier het gezag van de Staten van Noord-Nederland te rekenen. Maar de schepenen van het Brugse Vrije stelden hem gerust. De geplande indijking zou de Hazegraspolder en andere achterliggende gronden op het gebied van Zijne Majesteit beschermen. P. van Overloop diende toen een aanvraag tot indijken in bij de Raad van Financiën. Deze raadde hem echter op 25 oktober 1756 aan met de uitvoering van zijn plan te wachten, totdat de bestaande onzekerheid aangaande de jurisdictie van het bewuste terrein opgelost was⁶⁸.

Van Overloop, of Joets, heeft vervolgens geen poging meer ondernomen om het Hazegras in te dijken. Nadat de genoemde twee personen gestorven waren, kon de Hertog van Croy in 1764 de erfgenamen van beide ertoe brengen om gezamenlijk een oktrooi tot inpolderen aan te vragen. Omwille van de grote